

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.

13de Jaargang nr. 4

15 juli 1984

Ere-voorzitter : J. Tytgat, ere-notaris

Voorzitter : G. Hebbelynck

Onder-Voorzitter : H. Collumbien

Secretaris : R. Van Geluwe, Maïsstraat 235, 9000 Gent

Penningmeester : A. Verbeke

Archief en ruildienst : Mevr. A. Eggermont, Maïsstraat 235, 9000 Gent

Redactie-adres : Lijnmolenstraat 149, 9110 Sint-Amansberg – Gent

Postrekening : 000-105.04.73-60, Heemkundige en Historische Kring
Gent, 9000 Gent.

Lidgeld : 250 fr. per jaar

INHOUD

Keizer Karel's standbeeld op de Vrijdagsmarkt	216
Inventaire archéologique : De Berg van Barmhartigheid	230
Lieven Van Pottelsberghe en de Rokerels	234
Onze Gentse Keukenrubriek	242
Het Spookhuis	246
De Vijfwindgaten Story	251
De Drie Torekens en de Lieve	262
Vraag en Antwoord	271
Lezers schrijven ons	274

Bibliotheek en wekelijkse bijeenkomsten : in het Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis, Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis nr. 46, Sint-Amansberg : elke zondag van 10 tot 12 uur (uitgenomen op feestdagen). Gesloten in juli en augustus. Bibliotheecaresse : Mevr. A. Eggermont.

Verantwoordelijke uitgever en beheer : G. Hebbelynck, Voorhoutkaai 40, Gent. Elke auteur is alleen verantwoordelijk voor zijn bijdrage.

Uitgegeven met de steun van het stadsbestuur van Gent en van het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen.

KEIZER KAREL'S STANDBEELD OP DE VRIJDAGSMARKT

Het is een bekend feit dat onze voorouders elke min of meer belangrijke gebeurtenis als het ware bezegelden met het openbaar bezingen ervan. Straatzangers, daaronder te verstaan de liedjesmakers, waren er genoeg om het uit hun mouwen geschud lyrisch goedje letterlijk en figuurlijk aan de man (en de vrouw) te brengen. Rampen, moorden, halsrechten en andere attractieve "faits divers" behoorden ontegenzegglijk tot de geliefkoosde onderwerpen van de zangers. Doch ook als er minder angst-aanjagende of wrede voorvallen te rapporteren viel, bewezen meerdere barden met brio dat ze ook dan niet op hun tong gevallen waren. Dat in 1775 bij de HERoprichting van de monumentale zuil die het standbeeld van Keizer Karel zou te torsen krijgen, zo'n liedjeszanger te pas kwam, zullen we maar gemakshalve vanzelfsprekend en verantwoord noemen.

Een hele poos voordien, namelijk ter gelegenheid van de 100ste verjaring van Karel's geboorte en van de Blijde Intrede van de aartshertogen Albert en Isabella die van 28 januari tot 2 februari 1600 plaats greep, had men reeds op de Vrijdagmarkt ter ere van Isabella's opa een gedenkteken opgericht bestaande uit een gemetselde kolom en een houten beeld. Kolom en beeld kenden niets dan tegenslagen veroorzaakt door regen, vorst en wind.

In 1774 meende men dat het hoog tijd werd om over het geheel een kruisje te maken en een spiksplinternieuw monument uit de Vrijdagmarktse grond te laten verrijzen.

De stadsarchitect Louis t'Kint (niet te verwarren met David 't Kindt, die de ontwerper was van o.a. de Koninklijke Academie voor Taal- en Letterkunde, de Mammelokker en de "Hoofdwacht" (Beursgebouw) tekende het ontwerp van het nieuw ding en zou er de uitvoering van leiden. Doch voor die uitvoering zag men zich verplicht beroep te doen op enkele leden van de Schippersgilde aangevoerd door de scheepsbouwer Judocus Neyt en diens broeder Franciscus.

Dank zij het materieel waarover ze beschikten, hoge masten, sterke touwen en strengen, katrollen en takels, gelukten ze erin de verschillende arduinen onderdelen van het op te richten monument propertjes op elkaar te zetten. Vooral het verplaatsen en plaatsen van het massief voetstuk (1,30 m h. en 10500 kg wegende) en de zuil (6 m h. en 14000 kg wegende) toonde de ploeg werklui dat hun vakkennis die van hun Hollandse kameraden (lees mededingers) ruimschoots evenaardde. Hun werk werd dan ook met succes bekroond en door het toekijkend publiek met salvo's hoera's begroet... spijs de kwade trouw van jaloerse, nijldige tegenstanders en de door hen verspreide verdachtmakingen. Ook

Verkleind model (57 cm) van het beeld dat op 20 jan. 1600 op zijn kolom geheven werd. De eerste steen van deze zuil was reeds op 22 sept. 1599 door hoofdbaljuw Jacques Langlé gelegd geworden, waarna het arduinen voetstuk geplaatst werd. Het was geen Gentenaar maar een Bruggeling, Matthijs vander Haeghen, die de uitzonderlijke eer te beurt viel 's keizers wapen in de steen te beitelen : "als ghesneden hebbene in Avesnes steen de wapen van wijlent de keyserlicke majesteit staende an den pylaer op de Vrijdachmaerct". Die zuil was er een van baksteen en derwijze beschilderd dat ze – met veel goede wil – voor een van rood marmer kon doorgaan. Voor de tweede keer scheen geen Strop mans genoeg te zijn om het houten beeld te vervaardigen, want men deed beroep op een Antwerpenaar : "An Meester Robert de Nole beeldsnydere te Antwerpen over tsnyden ende maecken van haute van den beelde van wijlent hoogher memorie de K. M. ghestelt int midden van de Vrydachmarct deser stede XX Ib gr."

Eilaci !, op 9 sept. 1662 verloor Karel zijn gekroonde kop, werd het onthoofd lichaam weggenomen om na twee jaar door een nieuwe keizer vervangen te worden. De Nole's bedoeling is het zeker niet geweest Karel een Habsburgs profiel te geven, want bij zijn "snijden" dacht hij meer aan het gezicht van de een of andere Franse koning. Ook aan de keizerskroon heeft hij gemeend te moeten knoeien, en wat de hermelijnen mantel betreft, heeft ook die maar luttel keizerlijke allures. Een geluk mag het genoemd worden dat het zwaard en de rijksappel wat geloofwaardigheid onderstrepen.

(Beeldje bewaard in het Bijlokemuseum; foto copyright A.C.L. Brussel).

een stel Keizer Karel extra vijandig gezinde Stroppendragers deden hun best zoveel roet als mogelijk in het eten van de Neyts te strooien. Zo uitermate voldaan van de gepresteerde arbeid was het Stadsbestuur, dat het Judocus als beloning een zilveren koffiekkan ten geschenke gaf, een die maar liefst een klein fortuintje gekost had : 45 pond. Broer Franciscus moest het met een fooi stellen van bijna 11 pond wat trouwens geen aalmoes was maar een flinke poot geld. Hun kleinzoon, Adolf Neyt, wiens rijke verzameling in- en uitheempse wapens in het Bijloke-museum bewaard wordt, schonk aan hetzelfde museum de koffiekkan die een waardevol familiestuk geworden was.

De officiële onthulling had op zondag 26 augustus 1775 plaats met veel tralala, voortgebracht door “timballen, trompetten en verscheyde andere musicale instrumenten”. Helaas moesten voetstuk en kolom het zonder beeld stellen omdat datgene dat men laten “snijden” had, geen sikkepitje waard was. Een beeld onthullen zonder beeld was ook in dat jaar iets dat wat al te veel bij 't haar getrokken was. Wat gedaan aangezien het feest op de vastgestelde datum moest doorgaan ? Op het laatste ogenblik kon men gelukkig aan de bijna mislukte keizerlijke affaire een mouw passen. Een bijdehand schilder nam een plank, konterfietten op een loopje Karels portret en liet zijn meesterwerk aan de zuil bevestigen. Klaar was Kees en iedereen, Magistraat en kijkers, waren voldaan en tevreden... behalve de spotvogels die legio waren en natuurlijk, de keizer zelf. Wat enigszins te verwachten was heeft het niet veel gescheeld of de voorlopige oplossing zou een definitieve worden. In ieder geval moest de geschilderde Karel vier lange jaren wachten aler hij vervangen werd door een houten gebeeldhouwde majesteit.

Doch laat ons liever op onze passen terugkeren en luisteren naar het liedje waarover we het zoëven hadden. De enthousiaste dichter ervan is ons onbekend; ook de “stemme” Vaudeville de Tom Jones waarop het gezongen werd, zijn we niet op het spoor kunnen komen. Het lied werd gedrukt door Philippe Gimbert “Op de Koorn-merkt”. Het exemplaar dat we benutten berust in de G.U.B. signatuur G 23 25. Dezelfde Gimbert bracht van de tekst een in plano-uitgave op de markt : Lofdicht op Judocus op Franciscus Neyt (61,5 cm x 49 cm) die natuurlijk als affiche kon gebruikt worden.

Beslist een van de oudste gravuren de keizer in groot ornaat voorstellend. De voorstelling wemelt van des keizers machtsinsignes : de kroon, herkenbaar aan de 3 beugels (waarvan 2 zichtbaar zijn), de bezetting met juwelen en de top bestaande uit de wereldbol en het kruisje (zinnebeeld van het koningschap); de rijksappel versterkt door zijn beslag en versierd met het kruis (zinnebeeld van de wereldheerschappij); het zwaard (zinnebeeld van de gerechtigheid); de beplumde vizierhelm (zinnebeeld van de onkwetsbaarheid). Verder het keizerlijk wapen (tweekoppige adelaar); de Gulden-Vliesketting, de oorlogsvloot; het charter. Het loont de moeite dit zeer gelijkend portret te vergelijken met het standbeeldje.

(Ontleend aan Corneille Martin, *Genealogies et anciennes descentes des forestiers et comtes de Flandre avec brèves descriptions de leurs vies et gestes, ornées de portraits, figures et habitz*, Antwerpen, 1580 (Koninklijke Bibliotheek VH 27511 C 1))

VREUGDE-LIED

ter eere van de Schippers
ter gelegenheid van het opregten van den PILAER
waer op het Stand Beeld Van Keyzer Karel
gesteld zal worden.

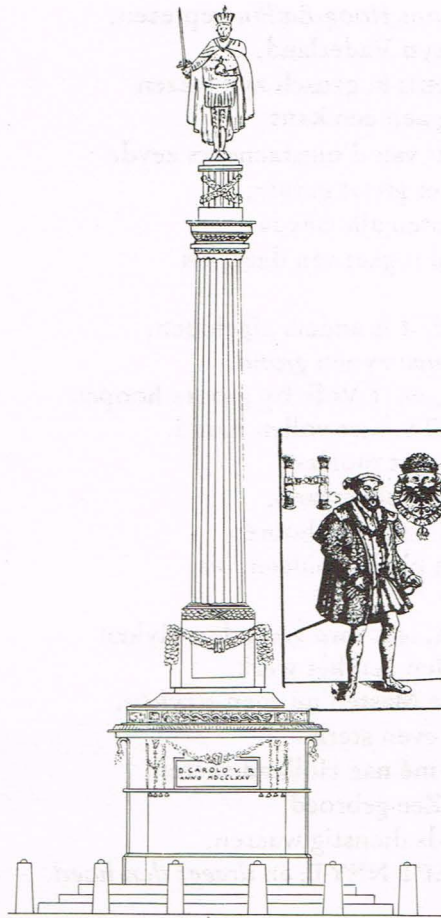
Vaudeville de Tom Jones

Sa Musen zingt den lof der NEYTS op heden,
Het is *Apollo's* hoogste vreugd. *God van de muziek*
Wilt vlytig aen twee Broërs uw dienst besteden,
En toont aen onze Gendsche Jeugd
Wat vruegde-Galmen zy dient aen te heffen
Om hun te vieren zoo 't behoort;
Want wie zal hun doch overtreffen ?
Hun werken zyn schier *ongehoord*. bis *nooit gehoord*

Ziet eens hoe zy te samen dezer dagen,
Door goed en onderling beraed,
Tot iders vreugd, tot iders welbehagen,
In spyt van die hun laekt en haet,
Dien schoonen Prael-Steen hebben opgetrokken,
Daer KARELS Stand-Beeld op zal staen,
Gansch onbeschaedigt, niet gebroken,
Noyt was het zonder hun gedaen. bis

Twee masten, opgeschoord met sterke touwen,
Dwaers over een met kracht geleyd,
Die hebben 't alles moeten tegenhouwen,
'k Geloofde 't niet als men 't my zeyd;
Want *menig Baes* quam daer regt uyt te zeggen *mededingers*
Gy zult 'er gaen een spel van zien !
En niemant dierf het wederleggen;
Elk dacht, het zyn *ervaere liên*. bis *de Neyts*

Maer wat verand'ring vond men in *hun taelen*, *v.d. mededingers*
Als zy die Broeders met gemak
Die zware brokken zagen opwaerts haelen ?
De touwen gaven wel een kraek,
Maer al dat kraekt en ziet men steeds niet breken;
Den mensch staet wel een koortsken af.
NEYTS masten zyn noch niet bezweken,
Al vreesde men den lesten paf. bis

Afbeelding van het in 1775 opgericht herdenkingsteken. Gravure van architect P. J. Goetghebuer, dezelfde naar wie de iconografische atlas (Stadsarchief) genoemd wordt; schrijver van "Choix des Monuments, Edifices et Maisons remarquables des Pays-Bas", Gand, 1827. De gravure werd o.a. vervaardigd om Ch. L. Diericx' Mémoires sur la Ville de Gand, Gand, 1815, deel II, tussen p. 140-141 te illustreren. Als toemaatje nog een portret van Karel, natuurlijk opgesmukt met symbolen : de letter H gevormd door de Herculeszuilen die met elkaar verbonden zijn door middel van een dwarsbalk waarop het devies PLUS OULTRE en een compositie bestaande uit de voorstelling van een kroon, die niet de keizerskroon is, de tweekopige adelaar, een wapenschild dat wellicht van de Nederlanden kan zijn en een Gulden Vliesketting. De keizer zelf draagt zulk een ketting.

Ik zag 't van verr', ons *Hoog-Bailliu* geprezen,
Dien minnaer van zyn Vaderland,
Kreeg een ontsteltenis in gansch zyn wezen
En gaf zig spoeding aen een kant
Om dat hem iemant van d'omstaenders zeyde :
Mynheer, gy lyd hier groot gevaer,
'k Vrees dat de Masten alle beyde
Gaen breken, 'k bid u gaet van daer. bis

Vilain XIII

begaf

Maer neen, God lof, 't is anders afgelopen,
Den steen die rees *nae* zynen *grond*.
Hy wierd geplaetst, en 't Volk by groote hoopen
Riep, VIVAT NEYTS, met vollen mond.
En of de and're nu wat morren
Om dat *hun* werk is wel vergaen,
Zy veynzen dat zy 't niet en hooren.
Zy hebben aen hun plicht voldaan. bis

naar plaats

*v.d. Neyts
de Neyts*

Sa, Schippers jeugd, laet uwe vreugden blyken
Gy slaegt ook handen aen het werk;
Gy mogt met eer de Masten nu gaen *stryken*,
Zy zyn noch altyd even sterk.
Gy mogt' er veylig *mé* nae Holland vaeren,
En zeggen aen het Zee-gebloed,
Waer toe zy somtyds dienstig waeren,
Roept, LANG LEEFT NEYT, en *draegt den hoed*.

neerhalen

wees fier ?

Zijn de keizer en zijn kolom voorbestemd om een lang, vredig en ongeschokt bestaan te leiden ? Hoe dan ook zal Karel menig traan weggepinkt hebben bij 't vernemen van het overlijden van keizerin Maria Theresia, een van zijn achternichten († 29 nov. 1780); zal hij zich keizerlijk geërgerd hebben over de bedenkelijke confraterniteit door Jozef II betoond ter gelegenheid van het bezoek dat deze incognito aan Gent bracht (15-16-17 juni 1781) : Stel u voor dat die ongelikte beer zich wél vertoonde in de kazernen, in het Militair Hospitaal, in het Rasphuis, in het Hof van Sint-Sebastiaan, in de Kathedraal, in het Begijnhof, maar het vertikte een voet te zetten op de plaats waar hij, Karel stond te pralen !; zal hij, Karel, een paar weken daarop, integendeel, geïnteresseerd, wellicht geamuseerd, bespied hebben hoe en op welke manier Gent het op 31 juli aan boord legde om dezelfde Jozef officieel en plechtig in te huldigen; zal hij gezien hebben hoe majestueus de landvoogdes Maria Christina, dochter van Maria Theresia, dus zuster van Jozef en van koningin Marie-Antoinette, achter het geopend venster raam van het Tooghuis

plaats genomen heeft om de nakende feestelijkheid van A tot Z te kunnen volgen; zal hij de schitterende stoet van edelen, hoogwaardigheidsbekleders en leden van de krijgsgilden, ambachten en neringen zien opmarcheren; zal hij de stille getuige zijn van de solemnele inhuldiging van de nieuwe keizer, die voor de gelegenheid vertegenwoordigd is door Maria Christina's man, de aartshertog Albert van Saksen-Teschen; zal hij de tijd hebben om de luxueuse estrade in ogenschouw te nemen die op de Markt kant Sint-Jacobs, werd opgericht; zal hij meewarig geschuddebold hebben toen – altijd dezelfde – Jozef ten gevolge van zijn onhandiglijk ingevoerde hervormingen de impopulariteit van een groot gedeelte van de bevolking op de hals haalde. Arme Karel ! Arme Jozef ! Inderdaad kon het niet anders of na de decretering van die “nieuwigheden” verzoekschriften en protesten regenen uitgaande van de profiteurs van het regime in zwang : de schepenen van de steden en de leden van Staten (evenals zijn Moeder deed, stelde Jozef zich tegen het gebruik van pijnbank en brandmerking; dat recht van pijnigen en brandmerken wilden de heren, zo wereldlijken als geestelijken, zich niet laten ontfoetselen... en ze spanden de schaapachtige volksmassa voor hun wagen, zodat Jozef voor 't aapje kon gehouden worden). Gevolg van de georkestreerde weerstand : de landvoogdes zag zich verplicht veel van de opgedrongen hervormingen in te trekken. Dus meldde ze de Staten dat “alle de dispositiën directelyk ofte indirectelyk tegenstrydig aen de constitutie der provinciën van Vlaenderen, Braband, Henegouwen, enz. seffens sullen herstelt en gebragt worden in den selfden staet gelyk sy geweest zyn voor deze nieuwigheden” (7 juni 1787). U ziet van hier op wat een vreugdegejubel en hoerageroep die blijmare door de man in de straat maar vooral door de profiterende touwtjstrekkers onthaald werden. Pientere gegoeden en naäperige minder gegoeden voelden zich (alleszins momenteel en occasioneel) elkaars gelijken – een voorsmaakje van de Brabantse “Révolution pour rire” en van de doodernstige Egalité-Fraternité-Liberté-Omwenteling –; allen spelden ze dezelfde welsprekende kokarde op hun fiere borst : het voor de gelegenheid uitgevonden wit-zwart-geel-rood rozetje. Zoals u het reeds begrepen hebt : het wit-zwart = de Gentse kleuren; het zwart-geel = de Vlaamse kleuren; het zwart-geel-rood = de Brabantse kleuren.

Uit pure uitgelatenheid drijft de geëxalteerde massa haar ijver ten top als ze de van Brussel terugkerende afgevaardigden van Stad en Staten tot een eind buiten de stad tegemoet gaat, met zwier de koetsen van de heren ontspannen om zelf voor paarden te spelen. En dan maar het gezelschap al zingend en klingend naar het stadscentrum voortgesjouwd. De klokken luiden dat het een aard heeft. De kanonnen bulderen. Een gratis bal wordt het publiek door de vier hoofdgilden aangeboden (10 juni). Bovendien zal, dank zij de goedjonstigheit van 22 mecenasen op

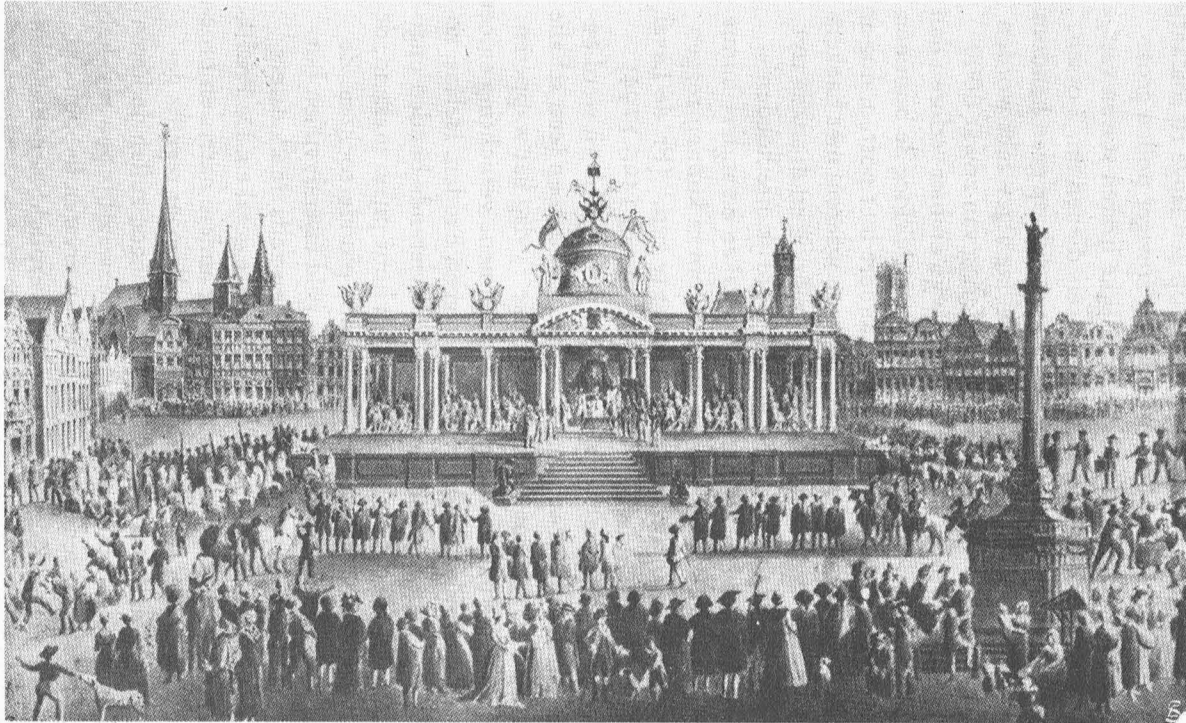

De gekroonde zuil zoals die gedurende 13 jaar – oh ! dat treiterend ongeluksgetal ! – op het Gents forum stond te pronken. Behalve kolom en beeld verdient ook het decor ervan onze aandacht. Van de westkant van het plein is niet veel te bespeuren, alleen een gedeelte van het bordes en van een van de hoektorentjes van het Utenhovesteen, later Merseniershuis genoemd, in 1812 vervangen door 2 herbergen : het Café du Nord en het Café Belge, nu lokaal Vooruit. Ernaast Het Handvat en de brouwerij Den Huls alias 't Hulskin. Van de noordkant van de markt zien we een groep van 3 gevels en een groep van 2, van elkaar gescheiden door het Garenstraetje of Enghelsteeg : 1° Het Haeskin, 2° Den Gulden Sleutele alias 't Sleutelkin, 3° Den Inghele. Vervolgens 1° Den Helm, 2° De Bonte Koe. U weet dat keizer Karel geen verstand gehad heeft van het nummeren der huizen, hij moest te veel vechten en stoppen uitdelen. De houten majesteit daarentegen mocht er de zwijgende getuige van zijn hoe Petrus Franciscus Trinconi vanaf 26 nov. 1785 op alle gevels een huisnummer schilderde.

(Foto copyright Stadsarchief)

de Vrijdagsmarkt een waarachtig, weergaloos volksfeest op stapel kunnen gezet worden. Daartoe hebben nijverige handen nauwelijks het aanbreken van de dag afgewacht om rondom de toezierende Karel de ene schraag naast de andere te monteren waarop ze meteen maar liefst 100 tonnen bier, 2 vaten rode en 2 vaten witte wijn op een lange rij soldaatje laten spelen. In de nabijheid hebben andere, nog steviger pollen grote putten gegraven waarover smidsknechten armdikke ijzeren staven vastge maakt hebben. Deze geïmproviseerde vleesroosters dienen om 2 ossen, 2 kalveren en 6 schapen gaar te braden, wat natuurlijk op geen handomdraai zal gebeurd zijn. Inderdaad moet de namiddag afgewacht worden aler tot de verdeling van al dat vlees en de uitdeling van zowat 6000 broden kan overgegaan worden. "Er ging meer wyn en bier verloren dan gedronken; de vaten liepen niet hevig genoeg, men de sloeg de bommen in. Dan zag men de eene met kannen komen, andere met potten, nog andere met flesschen waarvan de kroppen afgeslagen waeren; met haekers of glazen, dan sommige staken hunne hoeden omhoog en dronken uyt den tip – men droeg alsdan byna niets anders als drijkante hoeden – zelfs waren er die hunnen schoen naer omhoog staken en andere hunne dobbelgevouwe neusdoeken of sayette mutsen, om te kunnen zeggen van de algemeyne vreugd mede deelagtig geweest te zyn." (Fr. de Laval, Korten inhoud der Nederlandsche Geschiedenissen van 1496-1794)

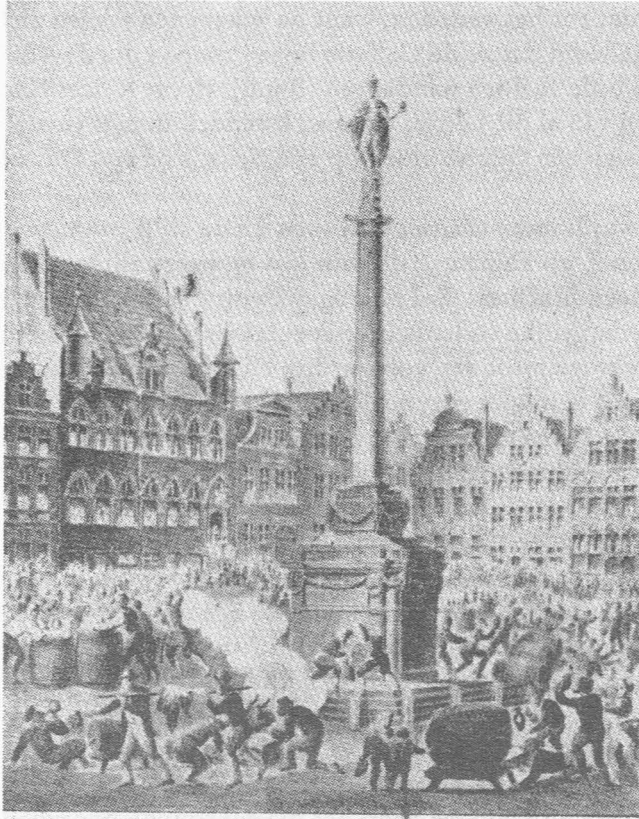
Naar verhaald wordt verliep het festijn zo ordelijk mogelijk en werd besloten met een beiaardspel terwijl een stuntman van beroep (een schaliedekker), geposteerd op de Draak, een (keizerlijke ?) vlag liet wapperen. Noblesse oblige, heel de nacht waren het een algemene verlichting en een afvuren van ontelbare pijlen die het voor het zeggen hadden. Helaas, zoals dat meer gebeurt mengden zich onder de feestvierende benden ongu-re elementen, beroepsgewelenaars, die, van elk hout pijlen makend, de vredige vreugdbedrijven ombogen tot vernielende plundertochten. Ze bestormden herbergen, van de waarden bier en geld eisend; vielen burgers aan om ze van hun beurs te beroven; spaarden zelfs de kloosters niet die ze binnen vielen om aan wijn en dukaten te geraken. De Predikheren, de Augustijnen, de Vrouwenbroers en nog andere paters en broeders en nonnen kwamen er weliswaar met de schrik maar tegelijk gepluimd van af. Al die wallebakkerijen en molesteringen zullen de heren schepenen en andere tegenstanders van Brussel bezwaarlijk gewenst hebben. Ze zullen alleen maar ten overvloede moeten ervaren hebben dat als de drank is in de man... Kortom zien ze zich verplicht samenscholingen of zelfs wandelingen in groep te verbieden. De Staten op hun beurt belasten de gebuurtedekens (voorlopers van de politiecommissarissen) met een onderzoek betreffende de gepleegde gewelddadigheden verricht gedurende de nacht van 12/13 en de daaropvolgende dag. Daarmee is echter de kous nog niet af en behoren de staartjes van het vlees- en bier-

En loeren dat Karel doet naar het spektakel dat de Vrijdagsmarkt al lang gewoon is op te voeren. Wat de man niet weten kan : de troon waarop aartshertog Albert plaats genomen heeft bestaat nog ongedeerd evenals het draagbare toilet die alle twee piëteitsvol bewaard worden in het Stadhuis (troonzaal).
(Naar een aquarel berustend in het Stadsarchief : atlas Goetghebuer)

festijn nog niet tot het verleden, want de schepenen voelen zich derwijze in de hoek geduwd dat ze de Collatie bijeen roepen die de 4 krijgsgilden opdragen de orde te doen handhaven (3 juli). Heeft Keizer Karel bij het aanschouwen van al die herrie, ambras, kweddel, in zijn vuistje gelachen of heeft hij zich een Gentse vloek op zijn Spaans of zijn Duits laten ontvallen ?

Twaalf jaar was houten Charles oud toen hij de stille, onmondige getuige was van de boef- en zuipartij die aan zijn majesteitelijke voeten zoveel volk op de been brachten. Zal hij nog dikwijls die stiekeme getuige kunnen zijn van dergelijke bedenkelijke spektakels ? Ik geloof het niet, want hem laten opgroeien tot een volwaardige en volwassen Strop heeft de Voorzienigheid hem niet gegund. Ziehier in 't kort hoe dat gekomen is : Op maandag, 12 november 1792, op de koop toe op de Feestdag van Gent zijn patroonheilige, Sint-Lieven, deden de Franse generaal La Bourdonnaye en zijn Sans-Culottes hun Blijde Intrede te Gent. Ze kwamen — dat bezworen ze op hun Eerste-Communiewoord — in de hoedanigheid van “camarades et citoyens”, niet om het beminde volk te komen uitzuigen maar om het de Liberté, Fraternité, Egalité — of zoals Den Grooten Gendschen Comptoir Almanach van 1795 het meent te moeten uitdrukken : Gelykheid, Vryheid, Broederlykheid ofte de Dood — op revolutionaire schaaltes te komen presenteren en meteen, kosteloos, de beste manier aan te leren waarop het “la haine contre la royauté” kon uitspuwen. En vermits de houten Charles deel uitmaakte van die royauté, lag het voor de Sans-Culot'se hand dat die gekroonde booswicht als eerste van een lange rij booswichten zijn straf moest ondergaan. Die bestraffing zou reeds 's anderendaags plaats hebben. Wie zich met die delicate taak zou belasten ? De Sans-Culottes ? Vanzelfsprekend, maar u weet dat men altijd en overal dienstvaardige aantrof en nog aantreft die bestendig op hete kolen stonden om een behulpzaam handje toe te steken. De gediensige zielen kwamen de Fransen toegetreden onder de gedaante van een timmerman, een metselaar, een schoenmaker en een kleermaker — u ziet het van ver : geen ambachtsgezel wilde voor geen andere ten onder doen — allen wilden ze bewijzen dat ze uit de “kluiten” gewassen waren. Met vereende kracht, maar tevens met het nodige touwwerk, en de hulp van een dozijn paarden, tuimelden zuil en beeld donderend naar omlaag. De arduinen kolom werd stante pede in gruis gehamerd en de onnozele (onschuldige) Karel als een vulgaire horde straat in straat uit gesleurd, beschimpt en bespuwd door hetzelfde gespuis dat in andere omstandigheden geestdriftig zou gehoeraad hebben. Wat denkt u wel ? Die schitterende overwinning en zege op de “royauté” moest kost wat kost met een ander vredesoffensief bezegeld worden. Voor genoemde bezegeling werd de zondag 25 november uitgekozen. Door middel van aanplakbrieven en omroepen werd het goede nieuws

Hier zien wij de kolone met het Keizer Karel-beeld prijken op de Vrijdagmarkt te Gent. Onder het bewind van Jozef II werden zekere verdikten ingetrokken. Toen werden rond dat standbeeld 100 tonnen bier, vier stukken wijn, twee ossen, vier schapen en 6000 broden uitgedeeld. Men ziet hier deze orgie. Links op de foto het oude praticiershuis met de torentjes, waar zich nu «Ons Huis» bevindt.

Of er rond Karels zuil die dag (en die nacht) gebikt, gelikkebaard, afgezopen werd ! Van het binnenspelen van de biefstukken en de schapebouten wordt niet veel voortverteld, maar wat het bier en de wijn betreft, schijnt het dat er meer van die smakelijke dranken in de goot dan in de keelgaten van de stoere gemeentenaren terecht kwamen : kwestie van te moeten aan zelfbediening te doen. Er schijnt iets niet in de haak te zijn met 's keizers linkerarm die hij op de andere afbeelding niet uitsteekt : dat zal weer een van die guitige streken zijn die hij gewoon is uit te halen. U zult merken dat het decor een weinig is opgeschoven. Nu is heel de gevel van het Utenhovesteen weergegeven en links ervan die van Het Gulden Cussen alias het Oorcussen.

(Naar een aquarel berustende in het Stadsarchief)

den volke verkondigd de dag voor het bewuste feest : “Alzoo op morgen 25 dezer, binnen deze stad staet geplant te worden den boom van Vryheid, ende terwylent diergelyke solemnele acten vereysschen de aldergrootste teekenen van vreugd.” Met de gebruikelijke drukdoenerij en het daarbij horend lawaai plantten enthousiaste Franse en Fransdolle vredesengelen aan de voet van de keizerlijke ruïne de boom waarnaar men zogenaamd sedert zolang smachtte. Spijtig voor hem zal hij geen hoge top mogen scheren. Op 29 maart 1793 rollen de Fransen aangevoerd door generaal Thouvenot hun Sans-Culot'se matten op. Er werden met de Vryheidsboom korte metten gemaakt.

Is het veroorloofd het zeer serieus proza dat voorafgaat te laten besluiten met een snuifje geestigheid ? Ziehier dan een van de ontelbare Pierlala-liedjes die de Vlaamse (volkse) litteratuur zo rijk is. Het wordt natuurlijk gezongen op de “stemme” van Komt hier al'bij, aanhoort dees lied. Het is van Pierlala.

KEYSER CAREL UP DEN VRYNDAGSMERCT

Ick singh voor u een aerdigh lied
Van Carel syn pilaer
En van syn beelt. 'k Vergeet het niet.
Voorwaer een eerlyck paer.
Hoerah ! zey Pierlala sasa,
Hoerah ! zey Pierlala.

Hy was gheluckigh in syn staet,
Omringt van vaten wyn,
Ghenoeghen vond in 't Gendtsch ghepraet !
Waer kon hy beter syn ?
Bravo ! riep Pierlala sasa,
Bravo ! riep Pierlala.

Helaes ! Daer quam de Franschman aen,
Een kerel sonder broeck,
En sagh hy keyser Carel staen :
“Dien smut ick in den hoeck.”
Adieu ! sprack Pierlala sasa,
Adieu ! sprack Pierlala.

En Carel vloogh daer up den grondt,
Den suckelaer. Och Godt !
En waer dat schoone standbeeldt stond
Lagh keyser stuck. Kapot.
Vervloekt ! kreet Pierlala sasa,
Vervloekt ! kreet Pierlala.

BIBLIOGRAFIE

- Pr. Claeys, Le Marché du Vendredi, in Pages d'Histoire locale, I, 1885
Pr. Claeys, Les Statues du Marché du Vendredi, La Flandre libérale, 051003
Pr. Claeys, Mémorial de la Ville de Gand, 1902
D. Destanberg, Gent onder Jozef II, 1910
C.-L. Diericx, Mémoires sur la Ville de Gand, II, 1815
V. Fris, Histoire de Gand, 1913
P. Kluyskens, Keizer Karel's Beeld op de Vrijdagmarkt, De Gentenaar, juni 1952
Fr. De Potter, De Vrijdagmarkt te Gent, 1896

M. VAN WESEMAEL

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE – FICHE Nr. 167

Op 24 februari 1900 stelde Paul Bergmans, in de Franse taal, in de rubriek "Burgerlijke bouwwerken – Abrahamstraat Nrs. 13-15 – XVIIIe eeuw (1621)" een fiche op over

DE BERG VAN BARMHARTIGHEID

Men weet dat de inrichting van een eenvormig systeem van Bergen van Barmhartigheid in België dateert van de regering van de aartshertogen Albert en Isabella, en te danken is aan de hardnekkige inspanningen van de Antwerpse schilder en bouwmeester Wenceslas Coebergher (1561-1635), die bij patentbrieven van 9 januari 1618 benoemd werd tot *algemeen opperbeheerder der Bergen van Barmhartigheid*.

Gent was de vierde stad die een dergelijke instelling bezat, na Brussel, Antwerpen en Mechelen. De vergunning van Albert en Isabella dateert van 13 mei 1621.

Bij contract van 2 mei 1620 kocht Coebergher van Antoon Triest, advocaat bij de Raad van Vlaanderen, voor de som van 1600 ponden groot, een groot hotel, *den Dondersteen*, waarvan de hoofdgevel uitgaf in de Meersteeg.

Dit gebouw werd gesloopt en op de plaats werd de Berg van Barmhartigheid gebouwd die een uitgave vergde van meer dan 125.000 florijnen.

Op de gevel staat het jaartal 1621 dat overeenstemt met het optrekken van het gebouw; maar het werd slechts opengesteld voor het publiek op 29 november 1622.

Het is gebouwd in rode baksteen en heeft een lengte van ongeveer 45 m.;

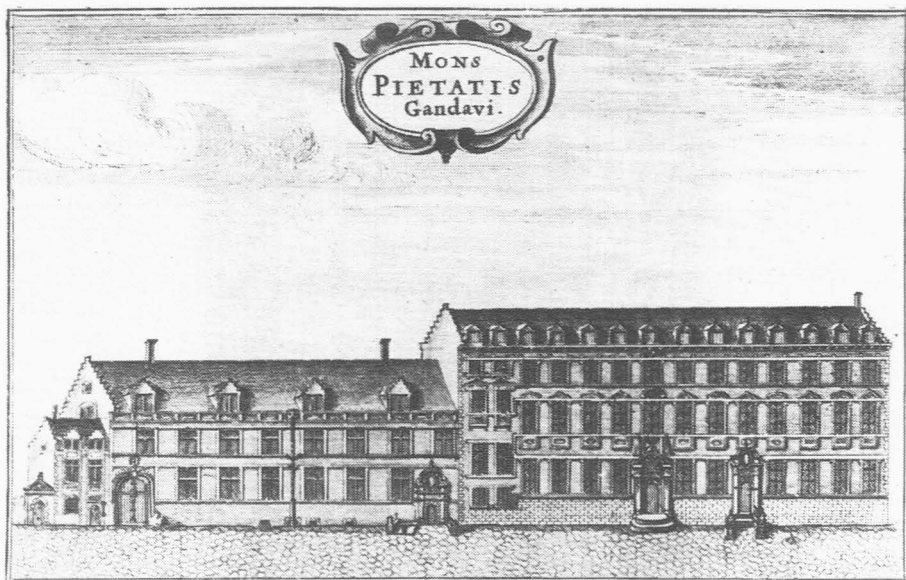

Afb. 1. Foto Stadsarchief.

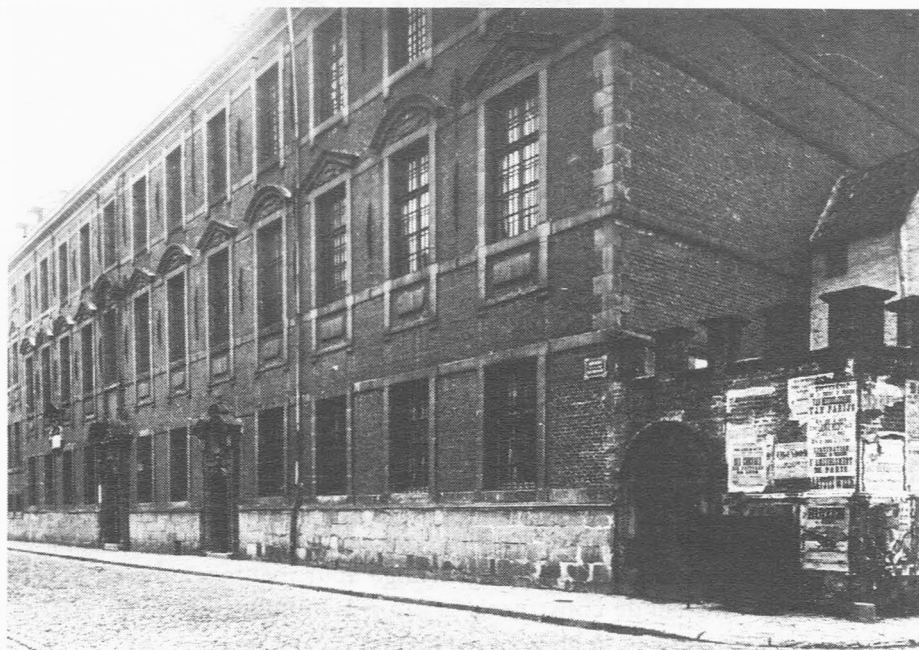
de deur- en vensteromlijstingen zijn in steen.

Zoals alle Bergen van Barmhartigheid die in dit tijdperk opgericht werden is ook deze van Gent het werk van Coebergher. Een opname van de gevel, uitgevoerd door de architect en inspecteur van de werken der godshuizen J. J. de Hoon (Gent, 1774-1850) wordt bewaard in de Berg van Barmhartigheid en een gekleurde copie, gemaakt door P. J. Goetghebuer, bevindt zich in de stedelijke Atlas.

Wij geven hier een foto (Afb. 3), genomen van op de hoek van de Meersteeg en de Abrahamstraat, van deze in zijn eenvoud werkelijk sierlijke gevel van mooie ordonnantie. De deurfrontons, met relatief sobere versiering, hebben een merkwaardige lijn en zijn goede voorbeelden van Vlaamse Renaissance. Het interieur bestaat uit ruime gewelfde zalen die onderling verbonden zijn door boogvormige deuropeningen die de hele breedte beslaan. Heel de constructie is van een buitengewoon praktische opvatting en de eeuwen hebben er geen verandering in gebracht.

Afb. 2. Illustratie uit de Sanderus. Foto Stadsarchief.

Afb. 3. De Berg van Barmhartigheid in de Abrahamstraat. Foto Stadsarchief.

Bisschop Triest moet tussengekomen zijn bij de verkoop van de gronden die toebehoorden aan een van zijn familieleden of bijgedragen hebben om de fondsen te verzamelen nodig voor het dekken van de bouwkosten, want E. A. Hellin zegt ons dat hij veel ijver betoonde voor de oprichting van een Berg van Barmhartigheid in de stad Gent, en, anderzijds kunnen op de grafsteen van de prelaat deze woorden gelezen worden: "Erecto ampleque dotato verae pietatis monte ad gratis mutuandum indigentibus." Deze laatste zinsnede herinnert aan de vrijgevege schenkingen van Triest, die meer dan 50.000 florijnen bedroegen, bestemd voor het gratis lenen, tegen onderpand, aan de armen.

Na de dood van de bisschop op 28 mei 1657 lieten de executeurs-testamentair op de gevel een stenen cartouche plaatsen die er zich nu nog bevindt, waarop zijn wapenschild staat met de inscriptie: *Hier leent men oock aen den armen sonder interest.*

Cf. A. Sanderus, *Flandria illustrata*, 1e ed. (Keulen, 1641), t. I, p. 150 (met plaat); 2e ed. (Den Haag, 1732), t. I, p. 336. — *Atlas van de Stad Gent*, in de Bibliotheek, LXIX. — Ch. L. Diericx, *Mémoires sur la ville de Gand* (1815), t. II, pp. 677-679. — P. De Decker, *Etudes historiques et critiques sur les monts de piété en Belgique* (Brussel, 1844), pp. 89-96. — Aug. Schoy, *Histoire de l'influence italienne sur l'architecture des Pays-Bas* (Mem. cour. Acad. roy. de Belgique, in 4°, t. XXXIX; Brussel, 1879), pp. 260-261.

NASCHRIFT

Toen Paul Bergmans deze fiche opstelde in 1900 fungeerde dit gebouw nog steeds als Berg van Barmhartigheid. Men kon er van alles verpanden: van sieraden tot allerlei keukengerief, van koperen en tinnen voorwerpen tot kleren. Men ontving er 65 tot 80 % van de geschatte waarde en men had 13 1/2 maanden tijd om het in pand gegeven voorwerp terug in te wisselen.

De Berg van Barmhartigheid in Gent sloot definitief zijn deuren op 22 October 1929. Dit was een echt buitenkansje voor ons Stadsarchief dat al sinds lang uitkeek naar een geschikt lokaal. Het kreeg daar ineens een prachtige ruimte en ook de rekken die gediend hadden voor het opstapelen van de panden, waren welgekomen materiaal. Het opende er zijn deuren in 1932. Ook de stedelijke Commissie voor Monumenten en Stadsgezichten kreeg er enkele lokalen ter beschikking.

De gevel werd volledig gerestaureerd in 1964.

De Meersteeg (rue du Lac) waarvan sprake in de fiche heet sinds 1942 de Bonifantenstraat.

H. C.

LIEVEN VAN POTTELSBERGHE EN DE ROKERELS

Als er in Gent een straatnaam is die veelal foutief uitgesproken wordt dan zal het wel de Rokerelsstraat zijn. De oorzaak hiervan is te zoeken in het feit dat de betekenis van Rokerel weinig of, laat ons maar zeggen, niet meer bekend is. Ook op dit punt deed de tand des tijds zijn werk. In het Gentse schijnt er althans een tendens te zijn het woord als ro-ke-rel uit te spreken. Toen we ons wat verdiepten in deze materie en ons oor links en rechts te luisteren legden, kregen we diverse verhalen te horen, het ene al fantastischer dan het andere. De meest voorkomende vergissing die gemaakt wordt is die met de Gentse uitdrukking “krokelo” of “krakelo” wat in feite een gerookte haring is die nog even moet nagebakken worden in de pan. Daar het niet de bedoeling is hier de foutieve versies weer te geven zullen we ons verder beperken tot het vermelden van de juiste betekenis van het woord.

Eerst even iets over het ontstaan van de straat zelf. De vorm van de straat zoals ze zich nu voordoet is nog niet zo oud. Deze ontstond door het verbinden van twee beluiken welke respectievelijk behoorden tot de Bijlokevest en de Martelaarslaan. Het eerste beluik dateert volgens archiefstukken van 1875 en het tweede van 1884 (1).

De etymologische verklaring voor Rokerel staat in betrekking tot een Gents poorter uit het begin van de 16de eeuw met name Lieven van Pottelsberghe, voor het brede publiek niet zo'n bekende. Daar er heel wat te zeggen valt over dit personage moeten we ons beperken tot een korte kennismaking. Wanneer Lieven van Pottelsberghe geboren is, is niet bekend, men neemt aan in het derde kwart van de 15de eeuw. Hij was ridder, heer van Vinderhoute-Merendre, heer van Wissekerke (2), raadsheer in de Raad van Vlaanderen en raadsheer in de Geheime Raad welke op 23 juli 1517 werd ingesteld. Op 8 november 1508 werd hij door Maximiliaan en Karel, de latere keizer, benoemd tot ontvanger generaal van de beden (belastingen) van Vlaanderen alsook tot ontvanger generaal van de domeinen van de keizer in Vlaanderen. Daar hij zeer grote bedragen aan Karel V voorschoot, hij was namelijk bezitter van een behoorlijk fortuin, werkte hij zich in de gunst van de keizer. Hij huwde met Lievine van Steelant die hem vijf kinderen schonk. Een zoon en een dochter overleden op zeer jeugdige leeftijd. Twee zonen, Florens en Antoon, volgden lessen aan de Universiteit van Orleans alwaar de eerstgenoemde overleed in 1517. Ook Antoon was geen lang leven beschoren. Op 19 maart 1524 verwisselde hij het tijdelijke met het eeuwige. Slechts zijn zoon François bereikte een huwbare leeftijd en ging een echtverbintenis aan met Jacqueline de Bonnières de Souastre. Dit huwelijk bleef kinderloos waardoor er geen rechtstreekse wettige afstammelingen van

Lieven van Pottelsberghe meer waren. De twee schilderijen, het ene voorstellende Lieven van Pottelsberghe en het andere Lievine van Steelant, die bewaard worden in het Museum voor Schone Kunsten te Gent, geven duidelijk het drama weer van het vroegtijdig afsterven van de kinderen van Pottelsberghe. Vier van de vijf werden met een kruisje in de handen afgebeeld (3).

Te Gent bewoonde het echtpaar een huis in de Hoogstraat "buuten de Turrepoorte" waar nu het verkrotte gebouw staat waarin tot voor enige tijd een jeugdclub gevestigd was. Dit huis werd ook genoemd "het Hof van Vinderhoute". Lieven overleed op 29 juli 1531 op zijn landgoed te Wissekerke en werd begraven in zijn privekapel, de kapel van de Zoete Naam Jezus of Vinderhoutekapel, in de St. Michielskerk te Gent. Tijdens zijn leven droeg hij veel bij tot het verfraaien van deze kerk. Hij speelde ook een rol in de heropbouw van het Kinderen Alijnshospitaal (nu Museum voor Volkskunde) en stichtte verschillende fondaties. Het is juist enkele van deze fondaties waarop we dieper zullen ingaan.

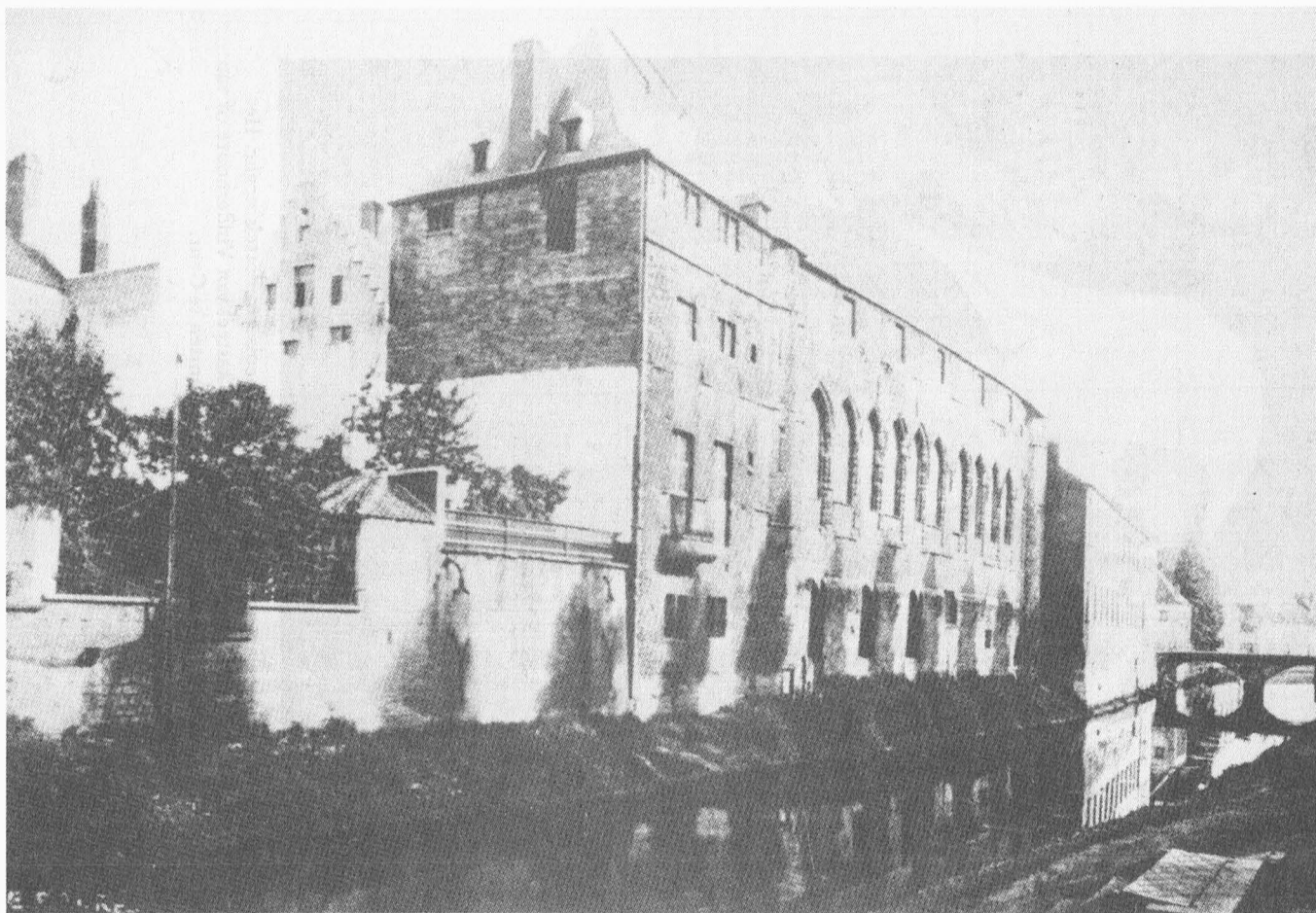
Op 25 juli 1521 gingen de echtgenoten Lieven van Pottelsberghe-Lievine van Steelant over tot het oprichten van een beurzenstichting waarbij tien arme kinderen op hun kosten mochten onderwijs volgen en dit voor een termijn van vier jaar. Hiervoor gaf hij een som van 34 ponden, 3 schellingen en 4 deniers. Deze fondatie was eeuwigdurend zodat er na iedere periode van vier jaar tien andere kinderen van dit voorrecht mochten genieten. Zeven van de tien volgden de lessen in het St. Jeronimushuis of klooster der Hieronimieten te Gent. Dit St. Jeronimushuis werd ook nog genoemd "ten Fraters" (4). Het was ondergebracht in de gebouwen van het Geraard de Duivelsteen en het gebouw ernaast, het zogenaamd huis van Calcken, op de plaats waar zich nu de Nationale Bank bevindt. Op 12 maart 1525 reeds werd de stichting door Lieven met 80 ponden groten Vlaams vermeerderd en dit nadat de Broeders bij de fondateurs geklaagd hadden dat het bedrag welke hun toegezegd was in de stichtingsakte, niet meer volstond. Later, meer bepaald op 20 mei 1529, werd de beurzenstichting grondig gewijzigd. Het getal studenten werd van tien naar dertien opgetrokken. Ingevolge de eerste fondatie mochten drie van de tien kinderen studeren aan de Universiteit van Leuven of enige andere universiteit. De uitverkorenen moesten genoemd worden de "tien (later de dertien) scolieren van Mer. Lievin van Pottelsberghe". Om hen goed te kunnen onderscheiden van de overige kinderen in het St. Jeronimushuis dienden ze steeds in een uniform te lopen. Hoe deze kledij er uit zag zegt ons het artikel XXIII van de fondatieakte uit 1529, nl. : "Item willen ende ordonneren de voorn. fondateurs over hemlieden, haerlieden hoys ende naecomers, dat de voors. XIII scolieren zullen ghecleedt zijn van hun upperste abijte met eenen *roeden keerle*, ende dat die zij van roeden lakene ghemaect, cleerc wijs, achtere wat hooghe

Afb. 1. Lievien van Pottelsberghe met vooraan links zijn oudste zoon Florens welke overleed tijdens zijn studie aan de Universiteit van Orleans (portret in Museum voor Schone Kunsten te Gent). Foto MSK Gent.

Afb. 2. Livina van Steelant met vooraan links François van Pottelsberghe. Het kasteel op de achtergrond is mogelijks het kasteel van Vinderhoutte of van Wissekerke. Foto Museum voor Schone Kunsten te Gent.

Afb. 3. Het Geraard de Duivelsteen voor de restauratie zoals het er moet uitgezien hebben ten tijde toen er de Rokerels verbleven. Rechts het inmiddels verdwenen huis van Kalken. Foto Rijksarchief Gent.

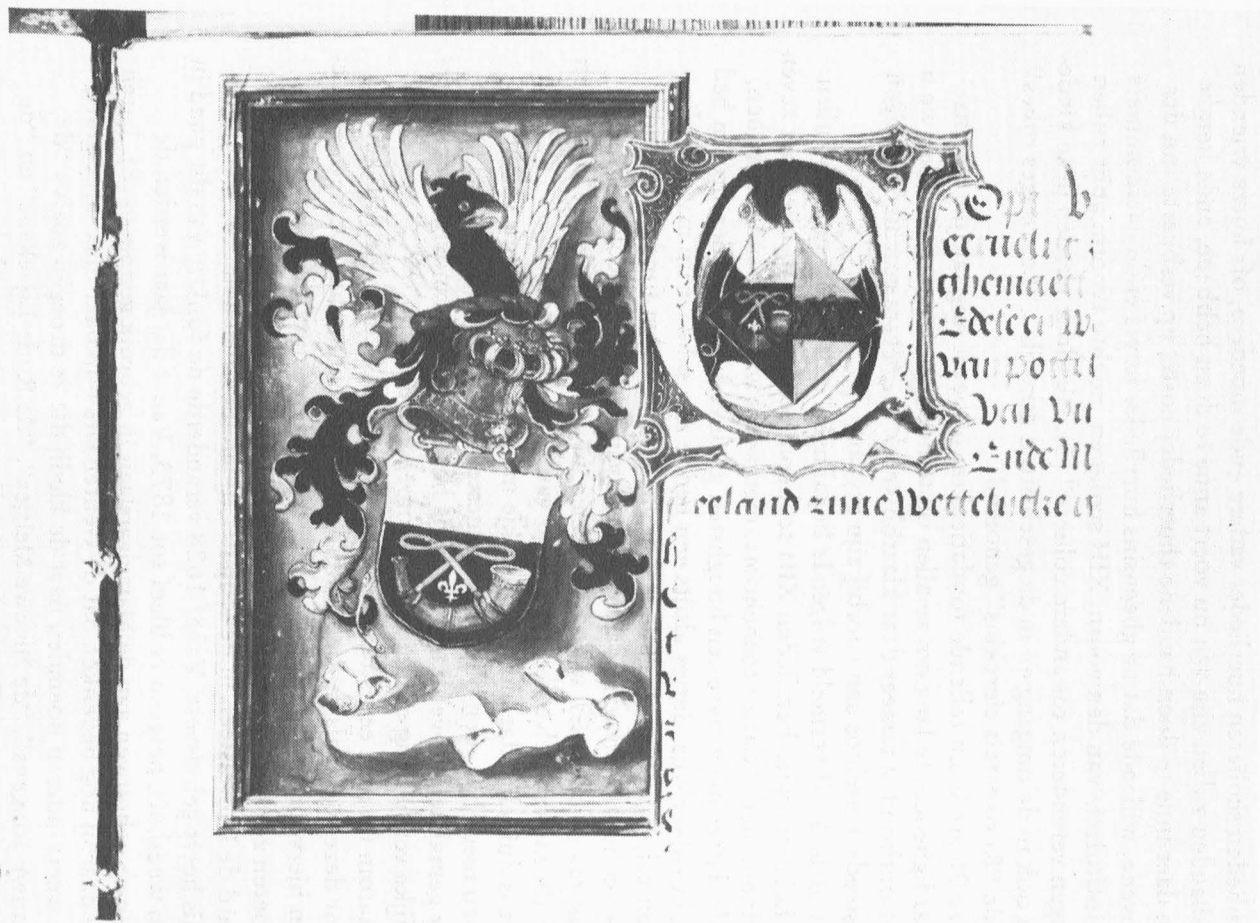
up commende. Ende dat zij draghen zullen zwarte bonnetten, ende also gaen ter hoochmesse. Ende zo wanneer zij ute gaen ad campos, ende in ghelijcke vergaderinghe, de welke roode keerels ende zwarte bonnetten hemlieden scolieren huerlieder vadere ende moedere, oft huere vrienden ghehouden zullen zijn van nu voert anne te doen hebbene, ende hemlieden daer inne te doen haudene thuerlieder coste, up verbuerte van der provene, willende dat ne gheensins huerlieder hoys ende naercommers de intitulacie van den voorn. XIII scolieren, nocte tvoorn. abijt zullen mogen veranderen tot andere coluere" (5). Hierdoor werden deze kinderen ook in de omgang en in de geschriften dikwijls : "Les rouges robes" of de "Rookeerels clerckins" genoemd.

Deze 96 artikelen tellende fondatieakte (6) bevat nog talrijke wetenswaardigheden, te lang om ze allen op te noemen. Eén ervan willen we u niet onthouden temeer daar klaarblijkelijk de meeste geschiedkundigen er steeds achteloos aan voorbij zijn gegaan.

Het artikel XII vermeld volgende bepalingen : "Item boven dien zullen zij hebben onder hemlieden XIII scolieren een camere of twee met zeven bedden, met al datter toebehoort, metgaders wasschen ende wringhen, ende datter maer twee ten hooghsten gheleyt zullen worden up een bedde, in zulker wijs, datter altijts een bedde zijn sal daer up maer een ligghen zal, te wetene de ghuene diet ghelieven zal den fondateurs ende hueren hoys, ten ware datter yement vanden dertien scolieren zeere *scuerfde of droppich* ware (7), of ziec, in welken ghevalle dat hij ligghen zal alleene up tzelve bedde den tijd van zijnder siecte."

Het is duidelijk dat hierin een stukje medische geschiedenis vervat is. Toen reeds had men blijkbaar vastgesteld dat schurft (*scuerfde*) bijzonder gemakkelijk overdraagbaar is via het beddegoed, anders zou een dergelijke vermelding er niet in opgenomen geweest zijn.

Waarom nu juist een straat tussen de Martelaarslaan en de Bijlokevest naar deze Rokerels genoemd werd is niet al te duidelijk. De beweegredenen hiervoor zijn ons niet bekend. We menen echter de oplossing te moeten zoeken in volgende overweging. Het is namelijk zo dat het Gerard de Duivelsteen in de loop der tijden niet alleen het St. Jeronimushuis heeft gehuisvest. Vanaf 1628 veranderde de functie van dit pand in een weeshuis, hetgeen er bleef tot 1873. Vanaf dat jaar werden de nieuwe gebouwen aan de Martelaarslaan in gebruik genomen (8). Laten we daarbij nog bedenken dat de Gentenaars blijkbaar maar al te graag de weeskinderen noemden naar de kledij die ze droegen zoals : "de Blauwe Jongens", "de Blauwe Meisjes", "de Rode Lijvekens" en "de Kulders". Ook deze laatste term is afkomstig van een kledingstuk dat door de weesjongens gedragen werd. Een kulder is niets anders dan een lederen wambuis die ze droegen. Een afbeelding van zo'n Kulder is nog te zien in het Museum voor Stenen Voorwerpen (St. Baafsabdij) alwaar

Afb. 4. Links : het wapenschild van Lieven van Pottelsberghe met zijn devies : "Plus est en luy". Rechts : sierletter met gedeeld wapenschild Van Pottelsberghe-Van Steelandt. (uit Den Bouck van onser fundatie der XIII scolieren — Hieronymieten nr. 43 fo. 1) Foto Rijksarchief Gent.

de toegangspoort bewaard wordt van het eerste weeshuis, meer bepaald van het gedeelte dat plaats moest ruimen voor het bouwen van de Nationale Bank. Langs weerszijden van deze poort staat een beeld van een Gentse Kulder. Als hoofddeksel dragen ze een ronde hoed.

Heeft men bij het toekennen van de naam Rokerelsstraat, de Rokerels van Lieven van Pottelsberghe verward met de latere Kuldere of hebben deze laatsten ook nog een tijdlang dit roodlaken kleed gedragen? Het juiste antwoord moeten we schuldig blijven. We menen evenwel toch te mogen besluiten dat die naam in die bepaalde buurt terecht is gekomen via het weeshuis op de Martelaarslaan.

David MAES

NOTEN

- 1) Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen – Stad Gent – 4 NC.
- 2) De heerlijkheid Wissekerke was gelegen op het grondgebied van de gemeente Bazel (voorheen Baerzele genoemd). Lieven van Pottelsberghe verkreeg van Keizer Karel de samenvoeging van de heerlijkheden Wissekerke en Ten Doorent samen met twee landgoederen gelegen op Haasdonk en St. Pauwels. Deze samenvoeging is vervat in de zogenaamde “Akte van de Unie dezer leenen” dd. 25 juli 1520.
- 3) Deze twee portretten werden door Hulin de Loo toegeschreven aan Geraard Horenbaut. Anderen zien hierin het werk van Geraard David.
- 4) In 1946 namen de Broeders Hieronymieten of, zoals we reeds gezien hebben, de Fraters genoemd, het complex van de Broeders van St. Jan-de-Deo over. (Archief-gids Gent – deel 1 door Johan Decavele en Johan Vannieuwenhuysse). Vandaar de benaming Fratersplein.
- 5) Stadsarchief Gent – reeks 301 nr. 84 – fo. 217r tot 222v; Rijksarchief Gent Hieronymieten nr. 43 – Den Bouck van onser fundatie der XIII scolieren inden huuse van St. Jeronymus te Ghendt. Fragmenten van deze akte zijn ook te vinden in : “Gent van den oudsten tijd tot heden” door F. de Potter – deel 4 blz. 530 tot 533.
- 6) In de akte geregistreerd in het schepenboek (SAG. reeks 301 nr. 84) is er schijnbaar een fout geslopen. Bij de nummering van de artikelen heeft men het nr. 94 overgeslagen zodat men daarin tot 97 artikelen komt.
- 7) Dropich (drope) is een kwaadaardige huiduitslag.
- 8) Met de nieuwe gebouwen van het weeshuis op de Martelaarslaan bedoelen we het pand dat inmiddels gedeeltelijk werd gesloopt om plaats te maken voor een vak-school.

ONZE GENTSE KEUKENRUBRIEK (Vervolg)

Vorige maal had ik het over vis en beloofde ik U een en ander te vertellen over mossels en over gebakjes met het oog op uw bezoekers ter gelegenheid van de Floraliën. Maar wat de mens wikt wordt heel dikwijls door de omstandigheden voorbij gestreefd. Het bleek dat wij nu helemaal in de periode zijn van de maanden zonder r en waar men in de volksmond vertelt dat de mossels dan “niet deugen”, zodat het nutteloos is nu de verschillende bereidingen aan te prijzen; en anderzijds is het een vaststaand feit dat onze overprachtige bloementoonstelling spijtig genoeg tot binnen vijf jaar in de stilte van het voorbereidingsstadium is ingeslapen. Wat nu gedaan? Ik was al beginnen krabbelen over de “patat-friet” als het toeval mij tot iets anders bracht.

Ik had namelijk mijn artikel gesloten met de aandacht te trekken op de malaise, voortgebracht bij tante Mele door het verschijnen van Broere Cies. Het geheim zou weldra ontsluit worden, want enkele dagen geleden ontmoette ik, dicht bij het Alynsmuseum, Oude Keukenpiet die mij klaarte in de zaak bracht: stel U voor, Broere Cies sprak eenvoudigweg van trouwen, zo maar in eens, en dan nog met een “meiske van driemaal zeven”, iets van niemendal, die hij zo maar als zijn aanstaande vrouw was komen voorstellen. Maar het zag er niet alleen een onnozel jong ding uit, maar horresco referens, zij droeg een broek, rookte cigaret en zat op haar stoel met gekruiste benen! Dat het er gewaaid heeft bij tante Mele, hoeft niet gezegd, en na een paar “appelflauwten” van ons Moetje, schijnt het ganse gedoe verbroken. Voor hoe lang? That is the question, want Lianeke schijnt zich zo maar niet te willen laten afschepen.

Al vertellend geraakten wij het Museum binnen en 't was het moment om Oude Keukenpiet mee te tronen naar het “Boetiëkske” van de drogist om hem eens te raadplegen over de menigvuldige Specerijen en “essences” die in de potjes en flesjes in een vitrien aldaar te prijken staan zonder over de kruiden te spreken. En zo hebben wij het vandaag over:

DE SPECERIJEN

Niet alleen wordt er minder gekookt: men koopt de soep op straat, aan de kar van de soepleverancier (zoveel praktischer en zoveel beter omdat de man er heel wat

benen en tweede kwaliteitsvlees kan in doen voor zo'n grote menigte) en men heeft maar blikjes met allerlei voorbereid of gedroogd goed te kopen of doosjes uit de uitstalramen als ijskast ingericht. Maar anderzijds verdwijnen in de cubex der moderne keukens de potjes met épices, poivre, moutarde, muscade en andere zaken meer. Laat ons dus eens zien wat zo al wordt en vooral werd gebruikt :

GEMBER

Vooraf afkomstig uit Engeland waar het buitengewoon talrijk wordt ingewerkt, wordt het hier veel gebruikt voor het verbeteren van sausen en om die een aangenaam aroma te verschaffen; het wordt buitengewoon op prijs gesteld voor het vervaardigen van specifieke engelse gerechten, namelijk in puddings en taarten.

AMANDEL

Geplet of gemalen vormt, samen met suiker, het hoofdbestanddeel van marsepein. Geraspt vormt het een passend versiersel van koekjes, taarten en ander gebak en ook voor zekere spijzen (bijv. forel met amandels).

MUSKAATNOOT

Werd vroeger (meer dan nu) gegeerd als opwekkende smaak, geraspt over vleessoorten, over aardappels in stampot (spruitjes, savooiekool, en zovele andere) en vooral in namaaksel van Engelse plumpudding. Vergeten wij ook niet dat een gewarmd bruin papier volgestreken met gesmolten kaarsroet en geraspte muskaatnoot een prima remedie is voor bronchitis.

KOMENIJ (Hollandse Komijn of karwij) en CUMUNI of Noord-afrikaanse Komijn.

Wordt veel gebruikt in speciale Hollandse kaas (vroeger veel in warme melk). Geeft ook een zeer gegeerde smaak in gebak, in gestoomde aardappelen, wild (bv. haas). De tweede soort in schaapvlees, gebraden aan het spit.

KANEEL

Geeft een speciale en door sommigen zeer geliefde smaak in warme melk of warme wijn, appelmoes en gestoofde peren, in engelse gebakken (pudding) maar ook in zekere gentse specialiteiten als kaneelmastel, peperbollen, mokken en vooral peperkoek. Ook in opgelegde krieken en peren.

KRUIDNAGEL

Werd vroeger regelmatig gebruikt in Gentse stoverij, in allerlei ingelegd goed (ajuintjes, konkommers, vruchten en in verschillende groenten en sausen meebereid; zij worden daartoe geprikt in een ajuin.

PEPER (allerlei)

De *zachte peper* wordt gebruikt voor het kleuren van sausen, geeft smaak, maar kleurt niet. Hij kan gemakkelijk in de bereidingen op zijn Hongaars de Hongaarse paprika vervangen.

De *sterke peper* (of Spaanse of Cayenne peper) wordt vooral aangepast in een speciale bereiding van de kreeft, namelijk kreeft op zijn Amerikaans genoemd.

De *peperbessen* in een molentje gereed om te malen mogen niet op tafel ontbre-

ken bij het opdienen van oesters en parkeer- (of rauwe) mosselen. Noemen wij nog in de peperopsomming de Hongaarse *Paprika*, veel gebruikt in de Hongaarse keuken, vooral voor het klaarmaken van de goulash. Bij ons vroeger ook gebruikt in de Gentse stoverij.

SAFRAAN (spaanse)

Kleurt sinds jaren onze vlaamse rijstpap. Wordt ook toegepast in warme melk (bij verkoudheden), en gebruikt in Provençaalsche vissoep, kreeft op zijn Amerikaans.

VANILLE

Wordt regelmatig gebruikt om poedersuiker een speciale smaak te geven voor het bestrooien van taarten, gebak (zoals oliebollen), ook voor rijstpap (waarvoor bovendien bruine suiker als bestrooiing wordt aanbevolen. Men mengt die ook in vruchtenmoes.

KAPERTJES

Mogen niet ontbreken in sommige vissausen. Het ware voor onze lezerszen zeer belangrijk misschien de oorsprong (meestal uitheems) van de meeste dezer specerijen en kruiden te horen uiteenzetten; zulks zou ons echter te ver brengen. Noemen wij verder nog op :

ZWARTE AALBESSEN

Aangepast bij het roken van de hesp en allerlei (ardeense) worsten; en evenals de geneverbessen toegevoegd voor de bereiding van zuurkool, allerlei wild, enz. Als kruid voor thee zuiveren ze het bloed en werken diuretisch.

FOELIE

Wordt zeer geliefd in de meest regionale vlaaien en allerlei gebak, ook in het eten.

Laat ons nu nog vlug opnoemen de volgende kruiden :

LOOK

Voor wie er van houden : rauw gegeten geraspt op de boterham of tus-

sen sla, maar ook gebruikt in sausen, soepen en allerlei vleesragouts.

SJALOT (evenals ajuin)

In gehakt vlees, allerlei vulsels, Bordelees biefstuk en ontelbare andere zaken.

ANIJS

Gemengd in kruidenaftreksels, in peperkoek en gestrooid op droge koekjes.

FRANGULA of BASTJESTHEE of SPORKENHOUT

Is eigenlijk van medicinale aard en dient, als thee genomen, voor het zuiveren van de darmen.

DRAGON

Ziet men in zelfbereide inmakingen van kleine ajuintjes, komkommers e.a. rondrijven; wordt ook in de bereiding van wijnazijn, vislijm en dergelijken aangewend; mag niet ontbreken in Bearnese saus.

LAURIERBLADEN

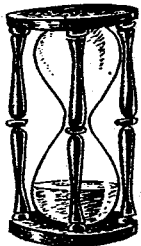
Verheffen de smaak van een korte bouillon, van al wat als vleessoorten in de oven gaat; is onontbeerlijk in de Gentse stoverij en in schaapsragoût.

TIJM

Wordt erg geapprecieerd in sausen, vleesragoût, wild en vleespot. En ook curcuma, kervel, venkel, palinggroen, citroenkruid, selder, linde.

Ziezo, lieve lezeressen en beste lezers, het is al een gehele lijst. En toch bleef Oude Keukenpiet nog heel wat antwoorden schuldig op sommige mijner vragen; inderdaad wat zijn als oorsprong : bazielkruid; coriander; marjolein; vier kruiden; Cardimona (Kardamon); maanzaad; — en wat is hun gebruik ? Wie brengt ons licht in die duisternis ? In dezelfde vitrien bij onze drogist staan heel wat potjes en flesjes met extracten of essences, de ene van nuttig gebruik voor de pasteibakker, de andere voor de confiseur of spekkenbakker (1). Daarop komen wij echter later wel eens terug even als op verschillende vroegere gentse lekkernijen en regionale specialiteiten.

Maar nu moest mijn gebabbel met Oude Keukenpiet een einde nemen, ik wenste hem 't beste met zijn schoonbroer Cies, toch even informerend wanneer nu eens voor hem de grote dag zou komen, want mijn voeten begonnen stilaan te kriebelen om eens "onder de tafel te mogen gestoken worden"... maar hij bleef mij het antwoord schuldig en verdween met een stille lach.

(1) Geachte lezeressen zo gij in de toonkast bij de drogist naar de kruiden en de extracten kijkt, let eens op het glazen bord er

boven naar twee in vroeger tijd veel gebruikte voorwerpen : a) de zandloper (veel gebruikt voor het koken van eieren enz.) en b) het brandglas om bij te zwaar bloed op de rug ter verlichting van de patiënt gezet te worden.

R. V. K.
(’t vervolgt)

HET SPOOKHUIS

16 Jaar geleden wijdde Pierre Kluyskens een van zijn gekende boeiende kroniekes aan dit luguber onderwerp.

Dat onze lezers er nu opnieuw kunnen van genieten danken zij aan de familie Kluyskens die ons bereidwillig de toestemming verleende het hier opnieuw te publiceren, waarvoor onze hartelijke dank.

In het laatste kwart van de XIXe eeuw, heeft een ganse stadswijk, deze van Neder- en Opperschelde, een totale gedaantewisseling ondergaan. Het is de periode van de uitvoering van het groots opgevat ‘Plan Zolikofers’ dat tussen de huidige Brabantdam en Vlaanderenstraat, een aantal smalle, meestal zeer slecht befaamde en ongezonde straatjes deed verdwijnen en een rechtstreekse verbinding bracht tussen het stadsmidden en het toenmalig Zuidstation tot stand bracht.

Het is ook in die jaren dat het huidige Prof. Laurentplein werd overweld, dat de oude Watermolen, op de hoek van dat plein en Brabantdam verdween, en dat ook het provinciaal Goevernementspaleis (dat in 1944 door de Duitsers bij hun aftocht in brand werd gestoken), werd opgetrokken.

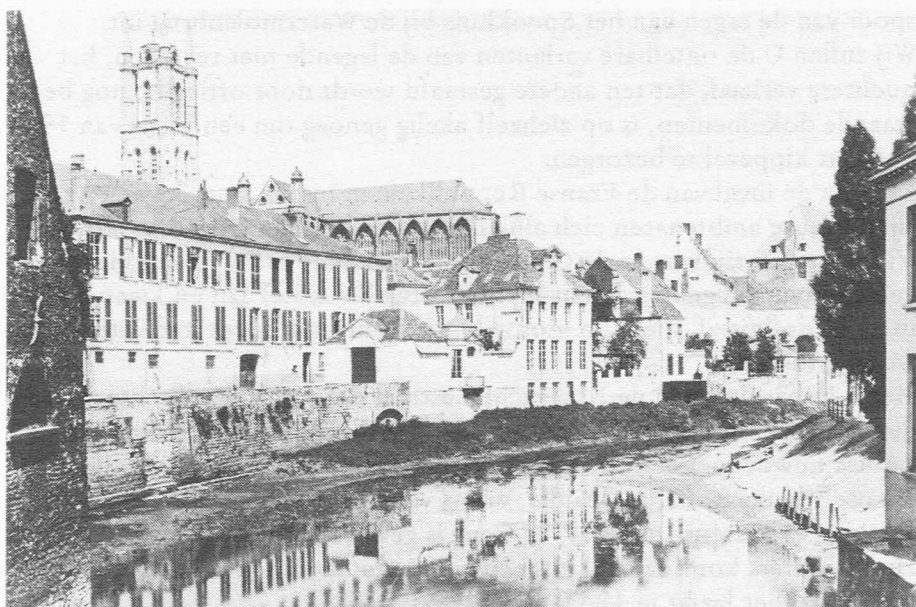
Wat het Laurentplein thans geworden is, vertoonde op het einde van de vorige eeuw een aspekt dat wij ons nog moeilijk kunnen inbeelden, en zelfs op zicht van een foto uit de tijd, zouden Gentenaren het niets kunnen situeren, ware het niet dat zich boven de huizen en rivier de toren en het koor van de hoofdkerk profileren.

Langs het water dat bij laag tij aardig op een modderpoel kon gelijken, verhief zich op de hoek de oude Watermolen die in de annalen van onze stad zo dikwijls wordt vernoemd en aan dewelke trouwens een ganse brok geschiedenis vastkleefde; verder naar de Nederschelde, dus richting Nieuwbrug en Reep, was er een kaaimuur op dewelke een smal straatje liep en nog verder op een Louis XV-gebouw dat eertijds een zeer simpatic, charmant en elegant geheel moet hebben uitgemaakt, met zijn delikaat versierde gevel en driehoeksfronton, zijn tuin waar bloemen en tak-

De Nederschelde circa 1880.

Links : Het Spookhuis (het mooi huis met paviljoen). Midden : Het Geeraard Duivelsteen vóór de restauratie. Daar voorbij : de Wijngaardbrug. (Foto Verzameling G.H.)

Uiterst links : deel van de oude stadswatermolen. Midden : Spookhuis. Rechts : het Geeraard Duivelsteen. (Foto Verzameling G.H.)

ken boven de omheiningmuur uitstaken en zijn mooi en evenwichtig zomerhuisje of glorië met vooruitspringend balkon boven de Schelde. Het was net een dichterlijk zomerverblijf midden in de stad, een van die huizen waarvan de mensen zegden wanneer zij de tuin in volle bloei zagen : "Hier moet men gelukkig leven".

Wanneer men het in 1884 afbrak bij het overwelfen van de Schelde, was het sedert een kwart eeuw onbewoond en totaal vervallen. Er was in jaren geen verflaag meer gegeven, de vensters waren allen door de straatbengels stukgegooid en wanneer bijgelovige vrouwen er 's avonds voorbijwandelden, maakten zij een kruisteken; andere dierven er niet eens langs wanneer het nacht werd en iedereen noemde het sedert jaren "Het Spookhuis".

Hoeveel moeders moeten niet bedreigd hebben met het spook van het huis bij de Watermolen, wanneer haar kinderen ongehoorzaam waren. Van werkelijkheid, want een luguber huis is het geweest, wordt het een legende, een verhaal dat een Walter Scott had kunnen boeien en dat inderdaad menig auteur inspireerde. Virginie Loveling heeft er inderdaad over geschreven en ook de nochtans zo ernstige geschiedschrijver Kervyn de Volkaersbeke heeft er een nogal geromanceerde en historisch allerminst betrouwbare novelle "La maison mystérieuse" aan gewijd.

De waarheid werd vergeten, de legende bleef, vervaagde bij de volgende generatie : op de plaats van het voormalige Spookhuis werd, gedeeltelijk, het Goevernementshotel gebouwd en geleidelijk stierf ook het laatste spoor van de sagen van het Spookhuis bij de Watermolenbrug uit.

Wij zullen U de ontelbare varianten van de legende niet vertellen, het nuchtere verhaal, dat ten andere gestaafd wordt door officiële, nog bestaande dokumenten, is op zichzelf akelig genoeg om een mens van 1968 nog wat kippevel te bezorgen.

Kort na de inval van de Franse Republikeinen in ons land, kwamen talrijke Franse ambtenaren zich alhier vestigen, o.m. de jonge Pierre-Louis Vidal die een tijdlang in de Convention Nationale te Parijs zetelde. Voor een handvol assignaten kocht hij het Louis XV-hotel aan en kwam zich in 1797 definitief, met zijn vrouw Marie-Henriette Badet in de stemmige woning vestigen.

Het is in het huis van de Nederscheldestraat dat hun twee dochters werden geboren, Louise op 22 januari 1799 en Virginie op 18 maart 1802. Louise huwde met een officier en Virginie trad in het huwelijk met een Franse advocaat, Félix Méaulle, wiens vader, ten tijde van de Franse bezetting "Procureur-Impérial" te Gent is geweest.

Hun dochters komfortabel uitgehuwd zijnde, mochten de ouders sterfen. Vidal het laatst in 1847.

Virginie die tot dat ogenblik met haar echtgenoot te Versailles had gewoond, kreeg het ouderhuis in haar part en kwam het betrekken, samen

met haar dochtertje Angélique; het kind leed aan een kwijnende ziekte en met onze grijze lucht en vochtig klimaat was het al vlug amen en uit met haar; zij stierf er op 15 september 1850, op 21-jarige leeftijd.

Wie toen de afschuwelijke beslissing nam, zal men nooit kunnen achterhalen. Was het de vader die zijn kind hartstochtelijk lief had of was het de moeder in een vlaag van zinsverbijstering?

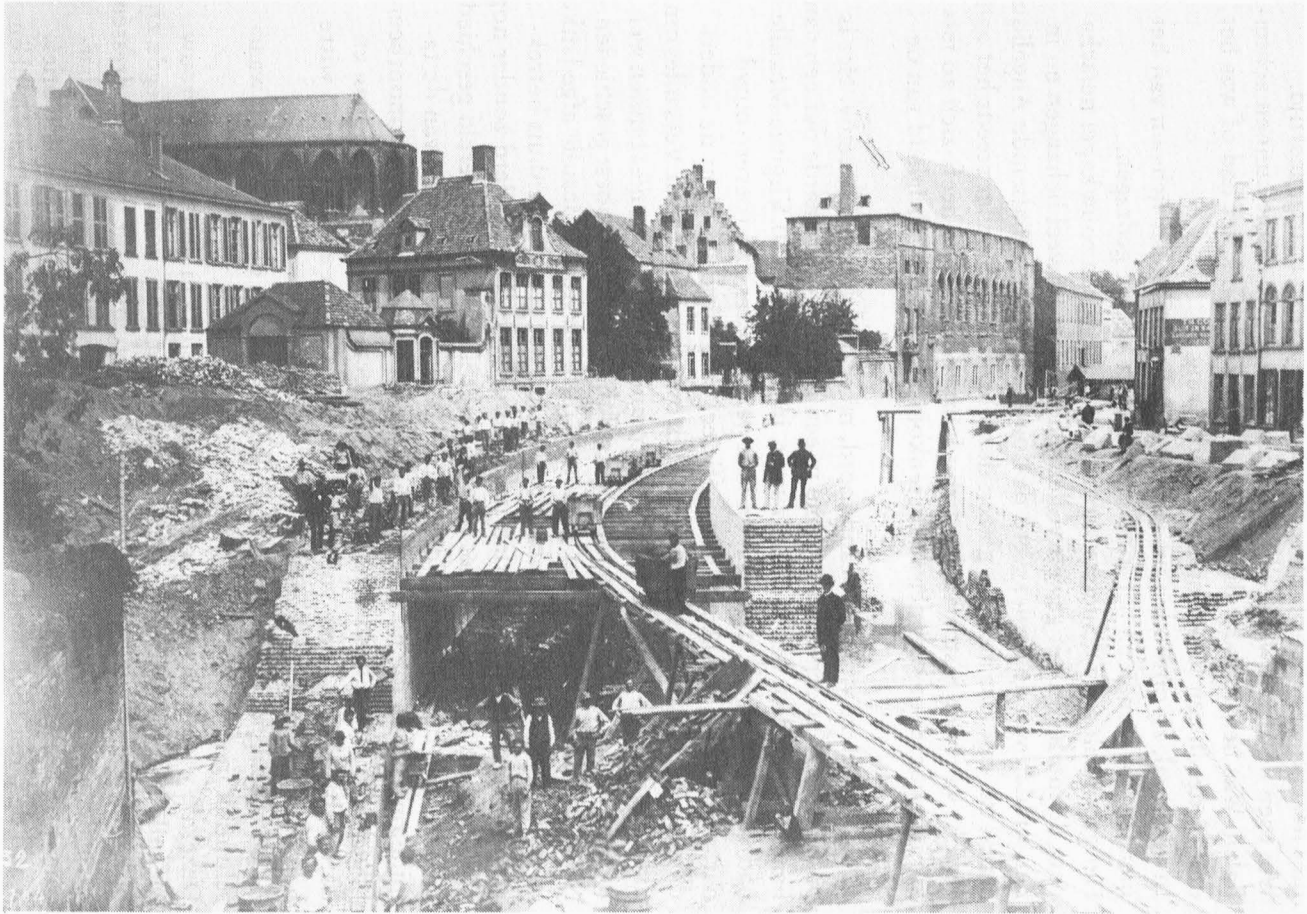
In elk geval, zij ontboden uit Parijs specialisten om het lichaam van het meisje te balsemen en het kind werd niet ten grave gedragen.

Het groot salon op de eerste verdieping werd in een rouwkapel herschapen, de muren en het gewelf volledig het zwart fluweel behangen en in het midden van de kamer werd de doodkist van de gebalsemde Angélique geplaatst, een kist met een glazen deksel zodat de moeder steeds het aanzicht van haar gestorven kind zou kunnen zien. Hoe heeft zich zo iets kunnen voordoen, zonder de tussenkomst of medeplichtigheid van de overheden?

Lang bleef deze vraag onbeantwoord, meer dan drie-kwart eeuw. Het is pas in 1928 dat een Gentse dame in een brief veropenbaarde dat een van haar familieleden, een kloosterzuster, in de jaren 1870 Virginie Méaulle had verzorgd en dat deze laatste haar verpleegster had toevertrouwd dat, na de dood van Angélique, officieel aangegeven te Gent de ouders de machtiging hadden bekomen het lijk over te brengen naar Versailles om aldaar te worden bijgezet, maar het dokument vermeldde niet binnen welke termijn het overbrengen van het stoffelijk overschot moest geschieden. Na de balseming werd al het personeel door Mevrouw Méaulle afgedankt en zij bleef gans alleen met haar dode kind het groot herenhuis betrekken. Gedurende meer dan tien jaren leefde zij er afgezonderd zonder nog ooit het huis te verlaten. Het enig contact met de buitenwereld geschiedde langs een oude bedelaar die vroeger geregeld een aalmoes van de familie ontving en die nu elke dag het nodige voedsel en andere onontbeerlijke zaken kwam bestellen. De deur ging een paar centimeter open en de voorbijgangers zagen toen de bleke silhouet van een dame met witte haren, in een lang wit kleed.

Af en toe zag men de brievenbesteller een brief in de bus steken, waarschijnlijk met nieuws en geld van haar echtgenoot, uit Parijs.

Dezelfde witte silhouet verscheen bijna dagelijks in de tuin: Mevrouw Méaulle kwam er bloemen plukken voor haar kind; voor de kist legde zij ook elke dag wat eten. "Elle déposait les victuailles sur une table dressée spécialement à cet effet. Là, de nombreuses familles de souris se chargeaient de les faire disparaître" lazen wij in de hoger aangehaalde brief. Rond de jaren 1860 moet de Gentse politie het stilaan verdacht hebben gevonden en, waarschijnlijk na een diskreet onderzoek te Versailles, verrichtte zij een huiszoeking, ontdekte er in de rouwkapel de kist met het glazen deksel, nam ze mee zodat door haar zorgen Angélique, een tien-

Overwelvingswerken aan de Nederschelde rond 1884. Men heeft hier een goed zicht op wat het Laurentplein zal worden. Het spookhuis is nog niet afgebroken. (Foto Verzameling G.H.)

tal jaren na haar dood, eindelijk werd begraven.

Gedurende jaren hadden voorbijgangers, 's avonds en 's nachts de kamer verlicht gezien. Het was het dansende licht van de kaarsen die Virginie Méaule rond de lijk-kist had aangestoken. Urenlang wandelde de arme moeder in de zwarte kamer, met een boek in de hand, en het was haar gedaante die op een spook geleek, die de legende van het Spookhuis deed ontstaan.

Na de dood van haar echtgenoot en het wegnemen van de kist, bleef de arme vrouw nog enkele maanden eenzaam en half-krankzinnig het huis aan het water betrekken. Plots, in 1861, verliet zij de woning waar zij zoveel leed had gekend. Zij nam haar intrek in een hotel van de Kouter waar zij nog een twaalf-tal jaren verbleef en verzorgd werd. Zij overleed er op 14 januari 1874.

Het huis, inmiddels erg vervallen, werd nooit verhuurd en nooit meer bewoond. Ratten en muizen verslonden er de meubels, het zwart fluweel, de zetels, de wandtapijten; niemand had het te Gent aangedurfd het Spookhuis, het huis van de dood en van de verschrikking te bewonen. Bijna een kwart eeuw stond het leeg tot men het eindelijk in 1884, bij grote werken aldaar uitgevoerd, sloopte. Het Spookhuis behoorde definitief tot het verleden, maar de legende bleef, een van de talloze Gentse legendes, een legende, hoe vreemd het ook moge luiden, niet uit de Middeleeuwen, maar uit de XIXe eeuw.

Pierre KLUYSKENS

DE VIJFWINDGATEN STORY (1)

Door de uitbreiding van het woongebied langs de Nederschelde zag de stad zich verplicht de verdedigingslijn langs de Schepenvijvergracht meer zuidwaarts te verplaatsen.

Men voorzag een brug met sluisdeuren die een gracht op het einde van de Sparik (nu Lange Violettenstraat) (2) zou overspannen.

Het duurde tot 1325 vooraleer de nieuwe defentielijn klaar was maar daarvoor kreeg men dan ook waar voor zijn geld (3). Niet alleen was de gracht volledig afgezet met hoge muren en torens men voorzag hem ook van twee poorten. De Windgatenpoort, op de weg naar Brussel en een waterpoort, die moest toelaten de sluizen gemakkelijk te bedienen en te verdedigen. (4)

De gracht, spoedig "Klein Scheldeken" genaamd, verbond zoals zijn voorganger de Schepenvijver, de Oude met de Nederschelde (Fig. 1).

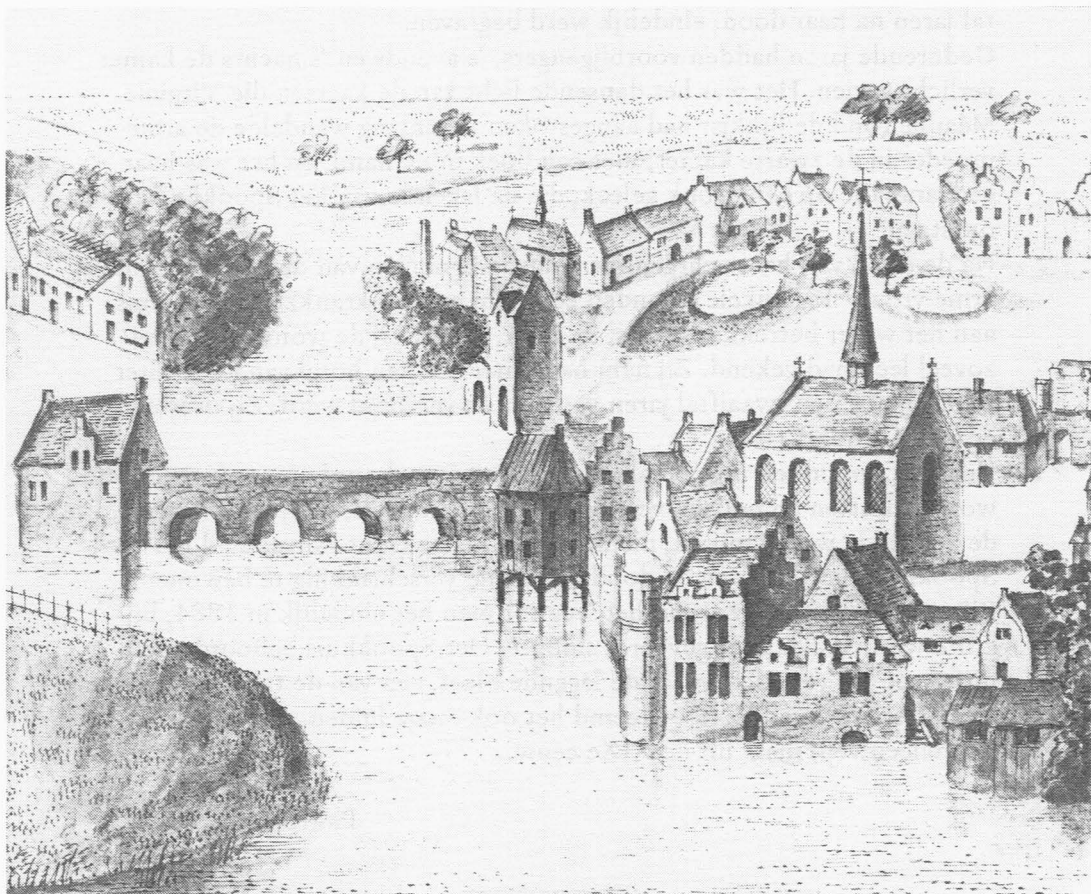

Fig. 1. Vijfwindgatenbrug. Op deze tekening (volgens Panoramisch zicht van 1534) zijn er maar 4 gaten te zien.

Rechts onder : het Klein Begijnhof met kerk. In het midden boven : de St-Joriskapel. Midden : De Windgatenpoort en -brug.

Foto : Stadsarchief Gent. Atlas Goetghebuer.

Daar het peil van de Oude Schelde merklijk hoger lag dan dit van de Nederschede had men zijn toevlucht moeten nemen tot sluisen. Het waterval nodigde uit tot het bouwen van molens wat dan ook gebeurde. Tussen 1352 en 1551 kwamen drie waterraderen de boorden van het Klein Scheldeken tussen de brug en de uitmonding in de "Neer-Schede" versieren.

De verdedigingsfunctie van het Klein Scheldeken duurde maar een zestigtal jaren. Weer door de voortdurende groei van de stad zag men zich verplicht het nog verder zuidwaarts te zoeken. De Rietgracht, gegraven tussen 1378 en 1384 en voorzien van de Keizer- en Sint Lievenspoort (1409) moest voortaan de vijandelijke aanvallen afweren. (5)

De poort "ter Windgaten" was dus een alledaagse binnenpoort gewor-

den. Ze werd nog gebruikt als opslagplaats, vooral voor de tenten en het krijgsmateriaal van de Gentse milities.

Daar de Gentenaars weigerden een bijkomende belasting te betalen kwam onze bloedeigen Keizer Karel in 1540 de euveladers in hun hemd zetten. "Ruud van kolirre" besloot hij o.a. een dwangburcht tegen die "ambetanterikken" op te richten. Ook liet hij verschillende versterkingen in de buurt van dit "Spagniardenkasteel" afbreken waaronder de Vijfwindgatenpoort (6). De brug met de sluizen bleef behouden.

De Rietgracht zorgde er ondertussen voor dat de Oude Schelde en daarmee ook het Klein Scheldeken in onbruik raakten. Niettegenstaande stadsvoorschriften de aanliggende eigenaars tot baggeren verplichtte kon men de wildgroei en de aanvoer van slik niet meer de baas. De riviertjes werden dan ook langzaam onbevaarbare open afvoerkanalen.

De situatie bleef onveranderd tot het begin van de 19e eeuw. In 1836 namelijk werd een groot deel van de Oude Schelde overdekt voor het aanleggen van de spoorweg naar het Zuid-station. Het duurde juist honderd jaar tot men in 1936 het laatste stuk van die eens zo mooie rivier in riolen had verlegd. Het stukje Klein Scheldeken tot aan de Vijfwindgaten werd terzelfdertijd tot afvoerpijp gedegradeerd.

Reeds in 1928 was er sprake ook het deeltje tussen de brug en de Nedschelde te dempen. Op de raadsvergadering van 8 oktober werd volgende besloten : "Overwegende dat de arm der Oude Schelde, gezegd "arm der Vijfwindgaten" sedert geruime tijd voor de scheepvaart onbruikbaar is en ten gevolge van verslijking zelfs gevaar oplevert voor de openbare gezondheid; dat het dempen van gezegden Scheldearm in praktijk niet anders dan voordelen oplevert voor ons bestuur; gezien de gunstige voorwaarden die het College jegens de Staat bedongen heeft; op verzoek van het Schepencollege; gelet op de wetgeving op het stuk. Besluit : Gunstig advies wordt verleend betreffende de voorwaarden onder dewelke het Stadsbestuur vanwege de Staat, gemachtigd wordt het "Oud-Scheldeken-Arm der Vijfwindgaten" te dempen, met gratis afstand der beschikbaar te worden bedding ten profijte der Stad Gent. Aldus gedaan ter zitting van 8 oktober 1928." De burgemeester Van der Stegen en de secretaris Norro die dit besluit ondertekenden hadden echter zonder de waard, in de vorm van het Belgisch leger, gerekend.

Naast de te dempen arm lag en ligt nog altijd de militaire kazerne. Het in 1582 gebouwde "Pesthuis" was in de loop der jaren omgevormd en afgestaan aan het Ministerie van Oorlog om er soldaten in te logeren. Nu zochten deze militairen reeds lang naar een mogelijkheid een tweede ingang te maken aan hun kwartier. Het werd bekvechten tussen de Stad en de Nationale regering afdeling Oorlog.

Na meer dan een jaar discussie kwam men tot volgende overeenkomst :
1e. De stad mocht beschikken over de bedding van de Vijfwindgatenarm

maar moest, na demping, ongeveer de helft van de grond (langs de langas van de gracht) afstaan aan het Ministerie.

2e. De stad mocht vrije toegang hebben tot de later te leggen afdekplaten van de riolering.

3e. De stad mocht de riolering leggen en ook betalen.

4e. Het Ministerie van Oorlog (M.v.O.) mocht een afsluitingsmuur plaatsen op het opge vulde terrein.

De Stad die de riolering "mocht !" betalen zocht een partner in de "Usines Pipyn" die ook haar afvalwater loosde in de rest van het Klein Scheldeken (7). Pipyn ging aanvankelijk akkoord de helft van de kosten op zich te nemen. De wegenisdienst van de stad maakte een eerste raming van de algemene kostprijs en prompt trok Pipyn zich terug uit de affaire. Natuurlijk liet ook de stad het nu afweten.

Zes jaar vol stank gingen voorbij tot de klachten over de reukhinder zo talrijk werden dat er iets moest gedaan worden. Het Schepencollege polste het Ministerie over een eventuele deelname in de onkosten. De Staat, royaal zoals steeds, sloeg voor het vullen van de bedding, na het leggen van de afvoerpijpen, gratis te laten uitvoeren door de soldaten van het 1e Artillerie Regiment uit de aanpalende kazerne. De afsluitingsmuur langs het militair terrein zou dan toch ook maar betaald worden door het M.v.O.

Een gans jaar had men nodig om tot een compromis te komen. Op 29 juli 1937 ging hetzelfde M.v.O. dan eindelijk akkoord 40 % van de kosten te dragen op voorwaarde de gehele gedempte oppervlakte gratis te worden toegewezen.

Begin 1938 werd een overeenkomst gesloten tussen de Staat respectievelijk vertegenwoordigd door de Ministers van Openbare Werken en Werkverschaffing, van Financiën, Binnenlandse Zaken, Oorlog en tussen het College van Burgemeester en Schepenen der stad Gent, vertegenwoordigd door Burgemeester Van der Stegen en secretaris Norro. De overeenkomst bestond uit 12 artikelen waarvan hierna de bijzonderste :

1e. De Belgische Staat verklaart als niet bevaarbaar het gedeelte van de Scheldearm genaamd "Arm der Vijfwindgaten" begrepen tussen de stuw der VwG en zijn uitmonding in de Neer-Schelde. Dus zal deze tak van de zijarm mogen gedempt worden (Wet nog te stemmen, zie verder in het verhaal).

4e. Het Ministerie van Openbare Werken doet kosteloze overgave aan M.v.O. van de grond na demping. Uitzondering voor een boord van 3,5 meter langs de Neer-Schelde die aan de Staat blijft (trekweg).

8e. De stad Gent zal in de loop van twee jaar na het verschijnen in het Staatsblad een riool in de oude bedding leggen en nadien dempen tot aan de boordsteen van de bestaande kaaimuur langs de kazerne. De gewelven onder de rijksweg Brussel-Gent moeten worden afgebroken en

nadien moet de straat worden hermaakt. De bij te voegen grond tussen kaaimuur en hoogte van de straat moet worden bekostigd door M.v.O. Het latere onderhoud van de riolen valt ten laste van de Stad. Er mag nooit enig gebouw opgetrokken worden boven de afvoerpijpen.

9e. M.v.O. zal tussenkomen voor 80.000 fr. in de kosten van de werken vanzohaast de wet is gestemd en in het Staatsblad opgenomen.

10e. Het Ministerie van Openbare Werken zal tussenkomen voor 23.644 fr. of de uit te voeren werken onder de Brusselse straat en de nieuwe bestrating.

Het lastenkohier van de stad Gent zag er als volgt uit (8) : "Betreffende het bouwen van de nieuwe riolen tengevolge de demping van het Oud Scheldeken tussen de St-Lievensdoorgang en het Arteveldeplein en tussen Vijfwindgatbrug en de Neerschelde samen uitgezet aan 369.083.42 frank". Alleen voor de uitbaggering en ledigtrekken van het nog bestaande stukje Kleine Schelde 63.000 fr en voor het bouwen van ditzelfde gedeelte riolen plus het opvullen met goede grond 43.715 fr.

De "Entreprise de travaux publics, Emile De Waele, rue des moineaux 48, Gand" in het zuiver Gents "Miele den antrepeneur uit de Mussestraete" neemt op 28 juni 1938 de werken aan. Hij wil de job uitvoeren met 22 werklieden waarvoor hij een "Laisser-passer" vraagt aan de militaire overheid. Ook de wegenisdienst van de stad Gent, Borluutstraat 26 heeft enkele doorgangsbewijzen nodig voor Strumpfmann Ignace, ingenieur, Hoste August, conducteur, De Keyzer Alfred, toezichter en voor nog elf arbeiders.

Vanzohaast de dienst der militaire gebouwen zag dat de werken een aanvang namen begon men daar te dromen van grootse uitbreidingsplannen. De koer moest worden vergroot, nieuwe loodsen voor kanonnen en afuiten opgetrokken, moderne toiletgebouwen geïnstalleerd enz. enz. Bij inzage van de kadasterplannen stelde men vast dat de noordergrens van de opgepulde arm zeer onregelmatig verliep. Zoals te verwachten valt van militairen wilden ze graag, na beëindiging der werken, een mooi rechte afsluitingsmuur optrekken rond hun nieuwverworven domein. Op 14 april 1939 begonnen dan ook onderhandelingen voor aankoop van delen van de percelen 2302a en 2393n. De gewenste grond behoorde toe aan het Klein Begijnhof in de Violettenstraat en viel onder de bevoegdheid van de beheerraad der vereniging zonder winstgevend doel "BOLVTH" gesticht bij akte ontvangen door notaris Honoré Verstrynghe van St-Lauryns op 26 oktober 1923 (9).

De pastoor van het begijnhof die een stuk van zijn tuin moest afgeven en Eerwaarde zuster Emma De Sutter grootjuffer van hetzelfde hof die handelde in naam van de beheerraad, maakten geen moeilijkheden. Reeds op 30 juni verkocht de vereniging aan het M.v.O. een strook grond van 215 m² en een van 37 m² voor de gezamenlijke prijs van 17.500 frank

(waar is de tijd ?).

De riolerings- en opvullingswerken kwamen klaar in april 1940. De 22ste van dezelfde maand gaf de hoofdingenieur-directeur van Bruggen en Wegen, belast met de bijzondere dienst van het stroomgebied, J. Mallens het gewonnen stuk grond over aan kapitein Soffers, bestuurder van de dienst militaire gebouwen te Gent. Dit gedaan zijnde brak de oorlog uit. De gevechten in mei 40 en de aansluitende Duitse bezetting deden de ganse zaak op een zijspoor verzeilen. In juli 1941 deed burgemeester Elias een eerste poging om aan het, door de overeenkomst van 1938, beloofde geld te geraken.

Door de mobilisatie in 1939 en de moeilijkheden begin 1940 was de wet op het dempen van de arm der Vijfwindgaten nooit gestemd. Bezet door een vreemde mogendheid was er vanzelfsprekend geen nationaal Ministerie van Oorlog meer. Bleef er alleen het Ministerie van Openbare Werken over om de nood te klagen. Deze dienst liet de zaak onderzoeken en kwam tot de vaststelling dat de gewelven onder de Brusselse straat niet werden afgebroken zoals afgesproken, er was alleen een riolering onderdoorgetrokken. Men rekende uit dat de werken maar 15.700 fr hadden gekost in plaats van 23.644 fr zoals op 28 april 38 voorzien. "De Stad is aan zijn verplichtingen te kort geschoten dus wordt er niet betaald", was de eindbeslissing.

Op 17 juni 1942 probeerde burgemeester Elias het nog eens maar het Ministerie schoof alles op de lange baan en besloot in 43 de oplossing uit te stellen tot na de krijgsv verrichtingen.

Het Gentse stadsbestuur heropende de zaak in 1948. Het sleepte nog aan tot eind 1953 vooraleer een nieuwe overeenkomst, nu met negen artikels, aangenomen werd. Het Ministerie van Landsverdediging (M.v.L.) behield de grond maar moest "ten eeuwigen dage" beloven nooit steenfunderingen van gebouwen of monolietbevoelingen boven de riool aan te brengen. Verder moesten de stadsdiensten de riolering onderhouden en zou M.v.L. onmiddellijk 88.635,02 frank in de gemeentekas storten. Burgemeester Claeys en secretaris Norro ondertekenden de akte op 10 september 1953.

Er was nog steeds sprake de kazerne uit te breiden en een tweede ingang te maken. Buiten het verhogen van de vroegere afsluitingsmuur langs de gedempte arm was echter nog niets gedaan of besloten. Het braakliggend terrein was bij precare toelating aan een vlijtig Gentenaar gegeven om er groenten op te kweken. Daardoor was het distel en onkruidprobleem van de baan.

Bij een inspectie viel het de kwartierkommandant op dat de afsluiting langs de tuin en het huis gelegen aan de noordzijde van de gedempte arm en de Lange Violettenstraat, eigendom van het Klein Begijnhof, er zeer gammel bijstond en dan nog wel gedeeltelijk op Staatsgrond. De 15 juni

1960 vertrok een schrijver aan grootjuffer Anne-Hélène Van den Fonteyne met de vraag de omheining te verplaatsen ofwel "een cijns te betalen bij precare toelating".

De grootjuffer, niet op de hoogte van de ganse Vijfwindgatengeschiedenis, schreef naïef terug dat "de waterloop bij zijn afschaffing privaat eigendom werd van de Stad... ook stond de muur daar sedert heugelijke tijden dus...".

Natuurlijk een kluit voor de militairen. Met het volledig dossier voor ogen kon de kommandant antwoorden : "De grond is eigendom van het M.v.L., ... de muur werd waarschijnlijk door de huidige huurder opgericht in diverse materialen en op alle mogelijke plaatsen... dus afbreken of betalen."

Het bleef een tijdje stil rond de gewraakte muur tot op 30 november het zegevierend antwoord uit het Begijnhof vertrok : "Ik heb de zaak aan een grondig onderzoek onderworpen en meen te mogen besluiten dat wij in het gebruik van de kaaimuur niet mogen gestoord worden aangezien dit gebruik ons toegestaan werd bij Ministerieel Besluit van 9 november 1875. U vindt trouwens hieringesloten fotokopijen van de documenten welke dienaangaande in ons bezit zijn. Met de meeste hoogachting voor de V.Z.W.D., Van de Fonteyne." (Fig. 2). Hoogstwaarschijnlijk brandde er die avond een extra dikke kaars op het altaar van de begijnhofkerk.

In de zestiger jaren bouwde de firma Daniel Van Hove uit de Holstraat een appartementsgebouw links van de overdekte arm aan de Lange Violettenstraat. De firma die het oude herenhuis aan de rechterkant van de arm kon aankopen wenste daar ook eenzelfde woonblok op te trekken maar moest daarvoor over het opgevolde militair terrein kunnen beschikken.

Begin 1969 deed Van Hove een officiële aanvraag tot aankoop van de grond. Hij stelde daarin voor een inrit te voorzien boven de aangelegde riolering en onder het te bouwen complex. De militaire voertuigen zouden ten allen tijde voorrang krijgen de nog steeds te maken achteruitgang van de kazerne te gebruiken (Fig. 3).

De algemene dienst der militaire bouwwerken maakte een grondige studie en kwam tot volgende bevindingen : "Door de bouw van de appartementen zal het eigendomsrecht van het M.v.L. aan banden worden gelegd. Blijkens de beperkingen inzake het gewicht van doorrijdende voertuigen opgelegd door het Stadsbestuur in de bouwvergunning, is de ondergrondse stadsriool zich bevindende in de strook militair domein, zeer zwak, wat achteraf kan aanleiding geven tot complicaties. De erfdiensbaarheid van de doorgang zou een zeer ingewikkeld geval worden. Een eventuele achteringang zou uiteindelijk toch maar accidenteel gebruikt worden. Bij het klaarkomen van de ringvaart zal de oude Schelde-

Ponts et Chaussées.

Le Ministre des Travaux Publics.

Province de la Flandre Orientale

N° 12170

En la requête par laquelle les Srs Nigon et Dumont, entrepreneurs à Gand, sollicitent pour et au nom de Madame Collette Schœneman, propriétaire du logement de cette Dame en cette ville, l'autorisation de construire un mur de clôture le long du faubourg bordé de la rue droite du Bas Courtil et de la rue gauche du vicil Courtil à Gand.

En le rapport de l'Ingénieur en chef Directeur des ponts et chaussées de la province de la Flandre Orientale, en date du 24 juillet 1879.

Art. 1er L'autorisation sollicitée sous le nom Collette Schœneman lui est accordée aux conditions suivantes:

1° Le mur de clôture projeté sera distant de 3.50 mètre côté du Bas Courtil, du mur existant en bord existant, et du côté du vicil Courtil, de la cite de l'abbé de ce couvent.

2° Il ne sera formé sur le mur du mur, faisant face au mur, aucune excavation, anticipation, ou saillie ^{n'ayant pas} plus de 0.10;

3° Les marches à établir éventuellement devant la porte d'entrée, ne pourront faire plus de 0.05 de saillie sur le mur de la façade;

4° La porte d'entrée ne pourra s'ouvrir du côté de la voie publique;

5° Les impétrants ne mettront la main à l'œuvre qu'après avoir reçu du Conducteur des ponts et chaussées du ressort les indications nécessaires à cet effet;

L'autorisation dont il s'agit sera considérée comme nulle et non avenue s'il n'en a pas été fait usage dans le délai d'un an, à partir de la date de la présente décision.

Expedition, etc...

Bruelles, le 24 juillet 1879.

Au nom du Ministre,
Le Directeur, Poncelet
(signé) Poncelet

Pour copie conforme:
L'Ingénieur en chef Directeur
J. No Mathon

A Monsieur le Ministre des Travaux Publics
à Bruelles

Fig. 2.

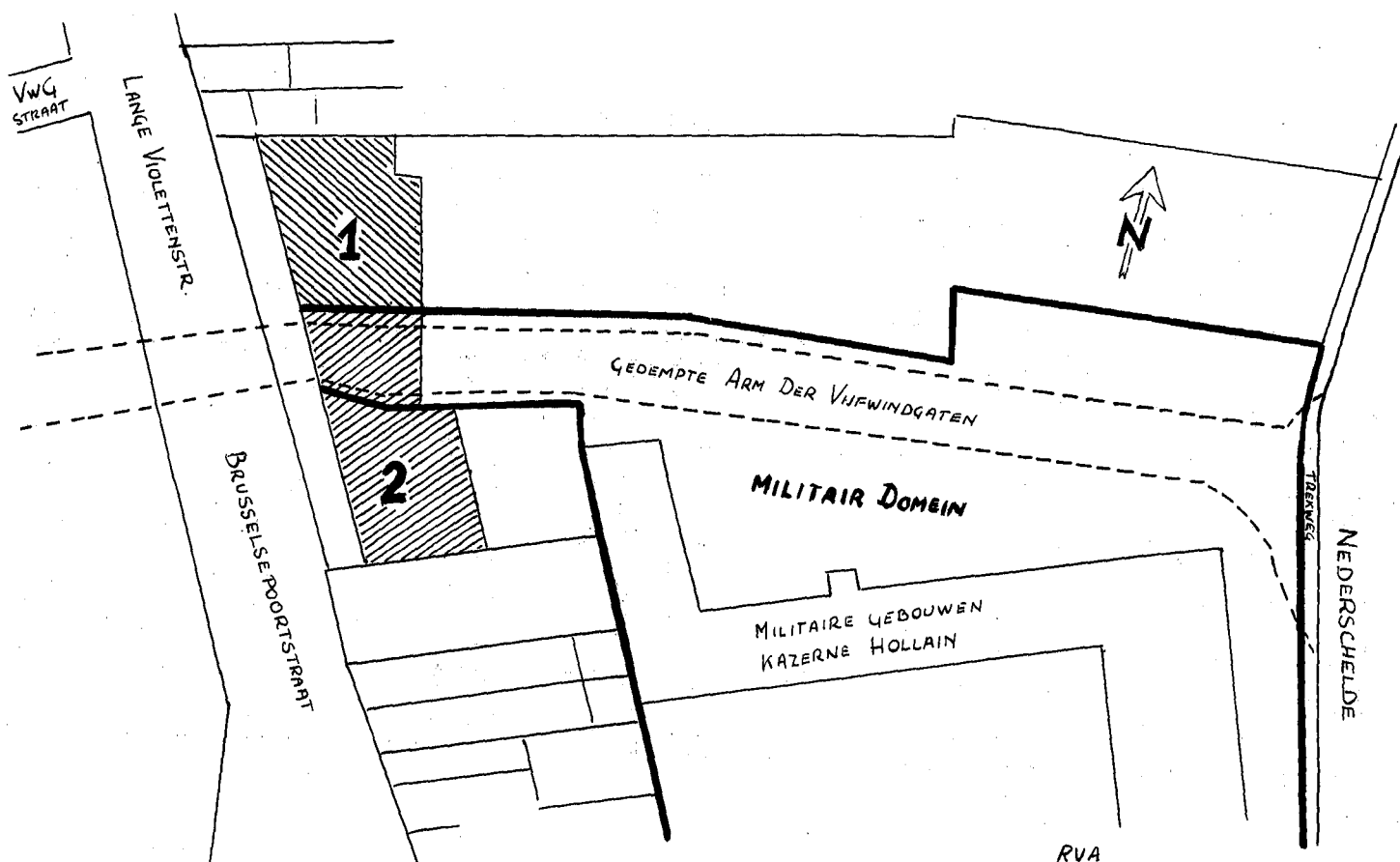

Fig. 3. 1. Reeds gebouwde appartementen. 2. Nog te bouwen appartementen.

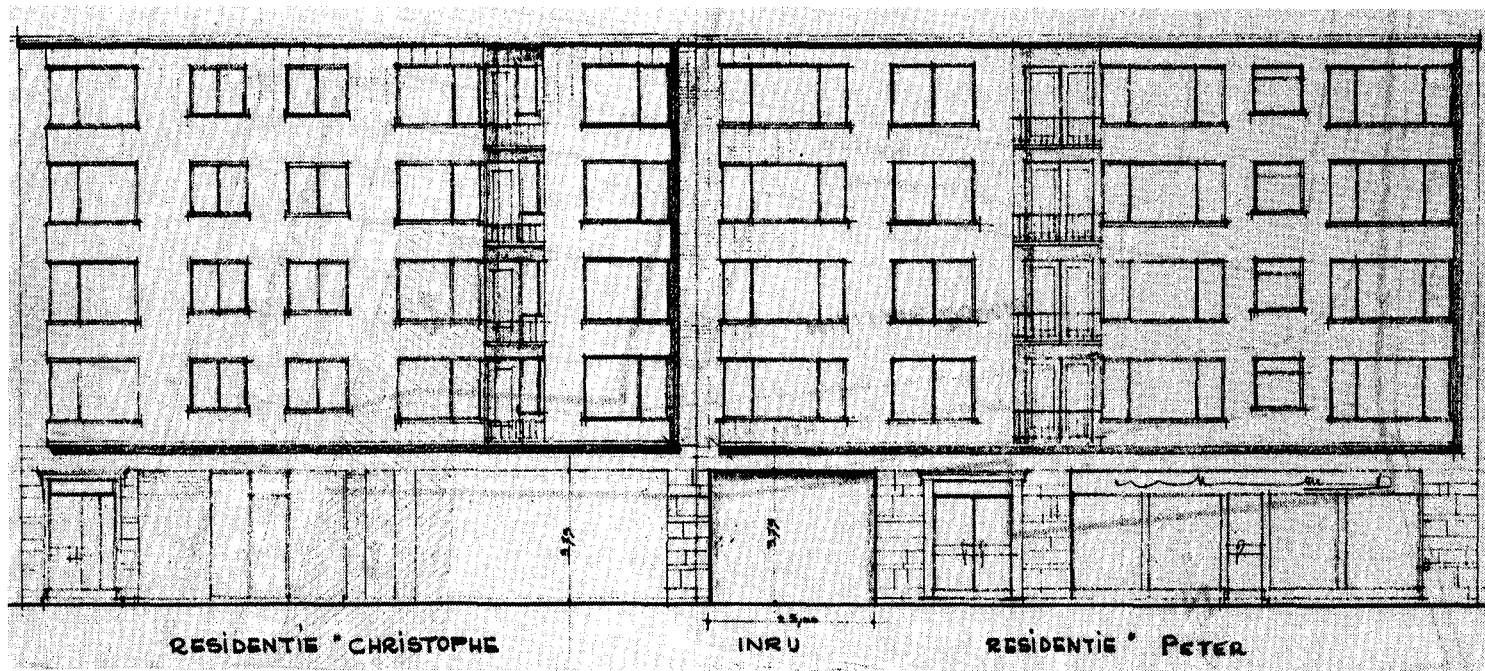

Fig. 4. Schets van de afgewerkte appartementen. In het midden den inrij tot de achtergelegen garages. Men kan dus steeds vaststellen waar het Klein Scheldeken vroeger zijn loop had.

arm achter de kazerne hoogstwaarschijnlijk gedempt worden wat bijkomende mogelijkheden voor een nieuwe toegang zal scheppen. Er wordt aangeraden de mogelijkheid tot verkoop van deze strook militair domein zonder behoud van dienstbaarheid in overweging te nemen”.

Deze raad werd gevolgd en het terrein verkocht aan de firma Van Hove die er zijn appartementen optrok. Zoals te zien op de afbeelding werden de voorschriften, niet te bouwen op de riolering, in acht genomen. De architect heeft dit opgelost door de ingang naar de achter gelegen garages boven het vroegere Klein Scheldeken-Arm der Vijfwindgaten te leggen (Fig. 4).

De wens in 1922 door Van Werveke in het dagblad “La Flandre Libérale” geuit is dus niet in vervulling gegaan : “La porte fortifiée a disparu, mais les treuils servant à manoeuvrer les vannes existent toujours. Il est question de supprimer le cour d’eau en amont. Nous espérons bien qu’on ne touchera pas à ce coin pittoresque de la vieille ville, à la dernière écluse outillée comme au moyen-age”.

Roger VAN AERDE

BIBLIOGRAFIE – NOTEN

- (1) Dit verhaal sluit aan bij het artikel “Neen de Oude Schelde is niet altijd oud geweest” door M. Van Wesemael. Ghendtsche Tydinghen 1983, blz 186.
- (2) V. Fris : De oude straatnamen van Gent, blz. 190. -1925-
- (3) Vuylsteke : Gentsche stads en baljuwsrekeningen 1280-1336 deel I blz. 458. Volgens die rekeningen werd in 1325-26 de laatste hand gelegd aan de poort.
- (4) G. Van Doorne : De Gentse stadsversterkingen tijdens het Calvinistisch bewind. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling S.A.G. “Vóór de brug (komende van de Lange Violettenstraat sic.) verrees de Windgatenpoort of Buitenste Hooipoort. Een waterpoort beschermde de sluis naast de brug”.
- (5) M. Steels : De Keizerpoort, in Ghendtsche Tydinghen 1975, blz 15.
- (6) De naam *Vijf*windgaten duikt voor de eerste maal op in 1406. Zie schenking Van Werveke, S.A.G.
- (7) Pipyn en Cie was een katoenspinnerij gelegen in de Vijfwindgatenstraat op No 3 en 5. De privaatwoning van Pipyn bevond zich in de zelfde straat No 11.
- (8) Het gaat hier om het lastenkohier No 1650 uit 1936.
- (9) – L. Joos : Het begijnhof O.L.Vrouw ter Hoye (BOLVTH) blz. 43. -1934-
– De stichting werd bevestigd in het Staatsblad van 10 november 1923, bijlage aan No 744.
Met dank aan de heer Ernest Galle uit Lede voor het gebruik van zijn documentatie.

DE DRIE TOREKENS EN DE LIEVE

De eerste steen van het gebouw werd gelegd op 13.6.1489 door de voorschepen van de Keure : Jan van de Kethulle, in herinnering aan het mislukte beleg door de Duitse keizer Frederik III en zijn zoon Maximiliaan van Oostenrijk. Deze laatste was gehuwd te Gent in het Hof ten Walle, het latere Prinsenhof, op 19.8.1477 met Maria van Bourgondië. Maximiliaan werd op 9.4.1486 te Aken tot Rooms-koning gekroond. Hij was na de dood van zijn vader Duitse keizer van 1493 tot 1519. Gedurende twee periodes was hij regent over de Bourgondische Nederlanden; de eerste maal van 1482 tot 1493 tijdens de minderjarigheid van zijn zoon Filips de Schone, die hij had met Maria van Bourgondië, overleden op 27.3.1482 na een val van haar paard en een tweede maal van 1506 tot 1515 over zijn kleinzoon Karel V (Keizer Karel), na de dood van zijn zoon Filips de Schone op 25.9.1506, vader van Keizer Karel.

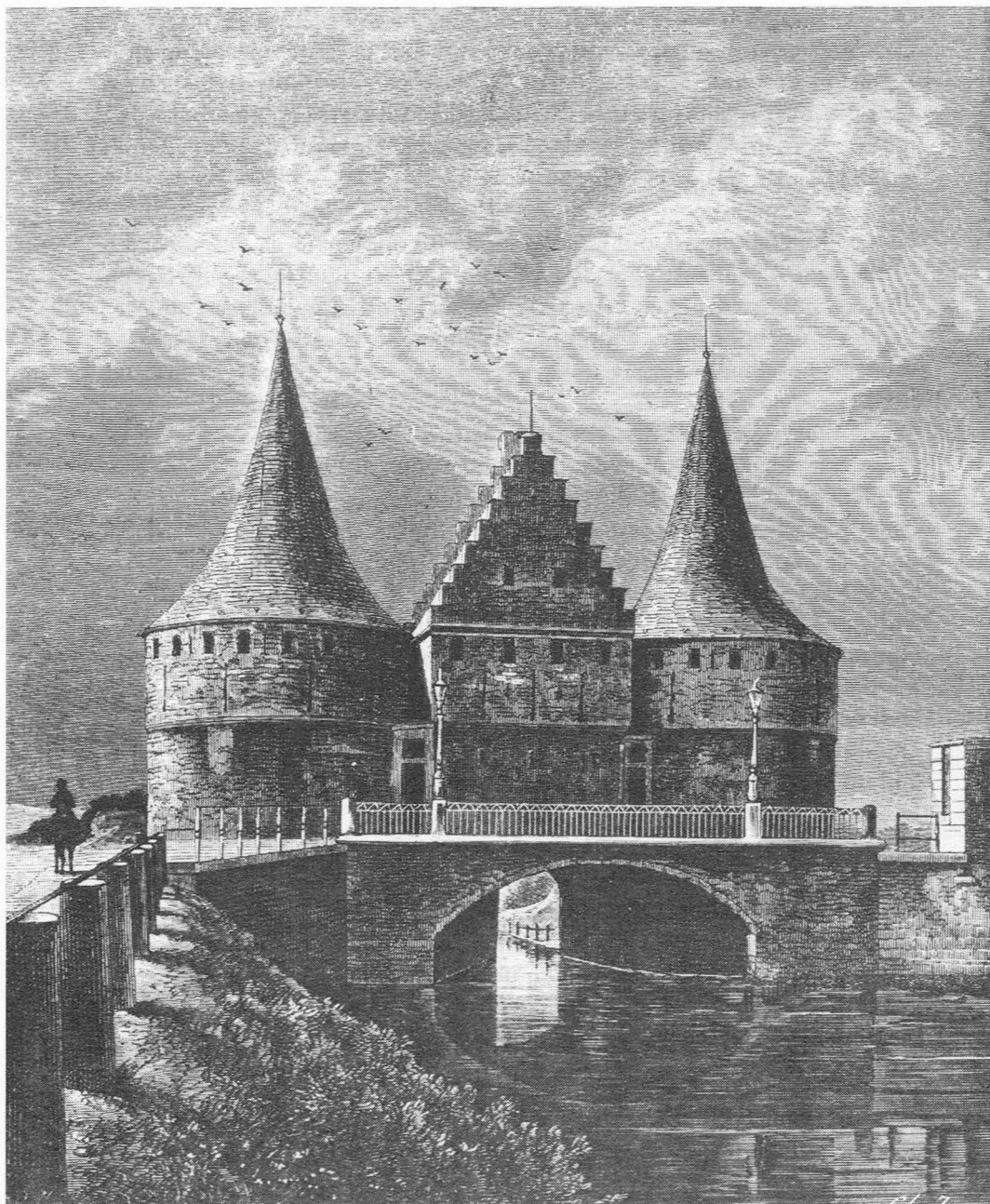
Op 27.5.1488 had de keizer te Evergem een leger samengebracht van twintigduizend Duitsers, anderen zeggen veertigduizend, om ermede naar Gent op te rukken en de stad binnen te vallen langs het noorden. Frederik kwam zijn zoon helpen in zijn strijd tegen Vlaanderen en in het bijzonder Gent.

Duizenden inwoners van Gent, al diegenen tussen de zeventien en zeventig jaar, zelfs vrouwen, die in staat waren tot werken, werden te vierklauwe opgeroepen om een hogen, aarden dam op te werpen, wat in drie dagen gebeurde. Juist aan die kant was de stad het slechtst te verdedigen.

Het Duitse leger kwam dan af om Gent te belegeren en in te nemen, maar na een beleg van veertig dagen, moesten ze op 8.7.1488, zonder resultaat en met bebloede koppen afdruipe !

Ook op andere plaatsen gelukte het hun niet de stad binnen te dringen. Dit gebeurde dank zij de weerstand en moed van de Gentse gilden en ambachten, zonder de vrouwen te vergeten, overal om hun taaie krijgs-lust zeer bekend en gevreesd.

De kanonniërs hadden zich zó duchtig geweed en er maar op los geschooten, dat ze na de gevechten de toelating kregen zich te verenigen in een wapengilde : de "Sint-Antoniusgilde", die dan in de zeventiende eeuw en later haar lokaal had in het nog bestaande, prachtig en groot gebouw aan de Sint-Antoniuskaai, tot voor kort een tehuis voor oudere vrouwen. Sedert het midden, ongeveer, van de vorige eeuw bestaat dit gild niet meer, wel is er nog een archivaris.

Afb. 1. Het Rabot. Foto Stadsarchief.

De Gentenaars streden aan het Rabot onder het bevel van de hertog van Cleef, heer van Ravestein, die een woonst had te Gent : het Hof van Ravestein tegen de Sint-Michielskerk. Er blijven daar nog enige gebouwen van over o.a. dit waar het winkeltje : "Bij Katrien" zich bevindt met de beroemde katrienspekken. De kelder, met zuilen, van de winkel is zeker uit de twaalfde eeuw !

Kregen de Gentenaars om hun taaiheid en koppigheid na de opstand tegen Keizer Karel – de zoveelste ! – in 1539, de bijnaam van Stroppen-dragers, minder is bekend dat ze in de zestiende eeuw nog een andere hadden : Crabbenisten, wat in het Middennederlands : ruziemakers, vechters betekent.

Op de plaats wáár de Drie Torekens werden gebouwd, was er op de Lieve reeds een sluis : het Rabot te Sersanderswalle, dit was de vroegere naam van Hof ten Walle en later Prinsenhof dicht ertegen.

De versterkte sluis werd opgetrokken naar de plannen van een "erfscheedere" der stad, wat landmeter betekent. Terzelfder tijd werden de Drie Torekens verbonden met de Brugsepoort en de Muidepoort door nieuwe wallen en grachten, die breed en diep waren.

Het monument werd door de Franse republikeinen verbeurdverklaard en met vernieling bedreigd. Gelukkig werden de Drie Torekens door de stad in 1807 teruggekocht om als ornament te dienen voor de huidige laan (We vergeten liefst de hoge buildings die erachter staan).

In 1807 en ervoor, was de woning van de sluiswachter nadat de Lieve had uitgedaan, verhuurd aan private personen. In voormeld jaar woonde er een oude vrouw, die men het gebouw deed verlaten wegens de slechte staat want het dak dreigde in te storten ! De middenbouw en de twee ronde zijtorens, voorzien van schietgaten en grotere openingen voor lichte artillerie, zijn in witte Balegemse of Leedse zandsteen opgetrokken, zoals de meeste bouwwerken uit de vijftiende eeuw en ook een groot deel uit de zestiende, in onze stad.

Hier volgen de opschriften, met Gotische letters in blauwen steen gekapt, buitenwaarts op de woning, maar ingevolge slijtage zeer moeilijk te lezen :

In 't jaer veertien hondert achtentachtentich mede
In wedemaent den vijfsten Sacramentsdach claer
So sloech de roemsche keysere voor Ghendt de stede
In Everghem ende lach er veertien daeghen naer
De roemsche koning laech oec voor de stede daer
Bachten walle laecht plat doe, maer het viel ten besten
Binnen derden daghe, sach men scoen eerden veste

Huut dien, als men neghen en tachtentich seyde
In wedemaent dertiene, saterdach waerachtig
An dit werc men doe den eersten steen hier leyde
By den regierers, al doe in wette voordachtig
In meenynghen de stede 't ommemuere crachtich
Naer den uutwysene begonnen des weerck present
In bescudde den goeden insetene van Ghendt.

laecht plat doe = was het plat, was het effen
wedemaent = juni
uutwysene = ontwerp, plan.

Tussen beide blauwstenen platen bevindt zich een schild met de Gentse Leeuw in witte zandsteen, maar zeer door de tand des tijds aangevreten.

Eveneens werd op de Begijnenvest, tussen het Rabot en de Brugsepoort in 1489, een schans gebouwd, die de Begijntoren werd genoemd en bestond uit een rond en sterk gebouw.

Later veranderde de naam ervan in "Josse Pynhoofdtoren" naar de volgende gebeurtenis :

Josse of Joachim Pyn hield het met de vijanden (de Hollanders onder Frederik-Hendrik van Oranje) die Gent wilden bemachtigen, heimelijke gemeenschap.

Hij peilde, onder anderen, de stadsgracht langs de Begijnenvest, om er de diepte ervan aan de vijand kenbaar te maken, ten einde het innemen van de stad, langs die zijde, te vergemakkelijken. Dit werd in juli 1631 ontdekt, Pyn werd gevat en als verrader, na de gebruikelijke pijniging, door de schepenen van de Keure veroordeeld om op de Vrijdagmarkt, in september 1631, onthoofd te worden.

Zijn hoofd werd tot schouwspel van de vijand en van verraders geplaatst op een ijzeren spil bovenop de toren, die vroeger ook soms "de Turre up de Sint-Lisbetteveste" werd geheten.

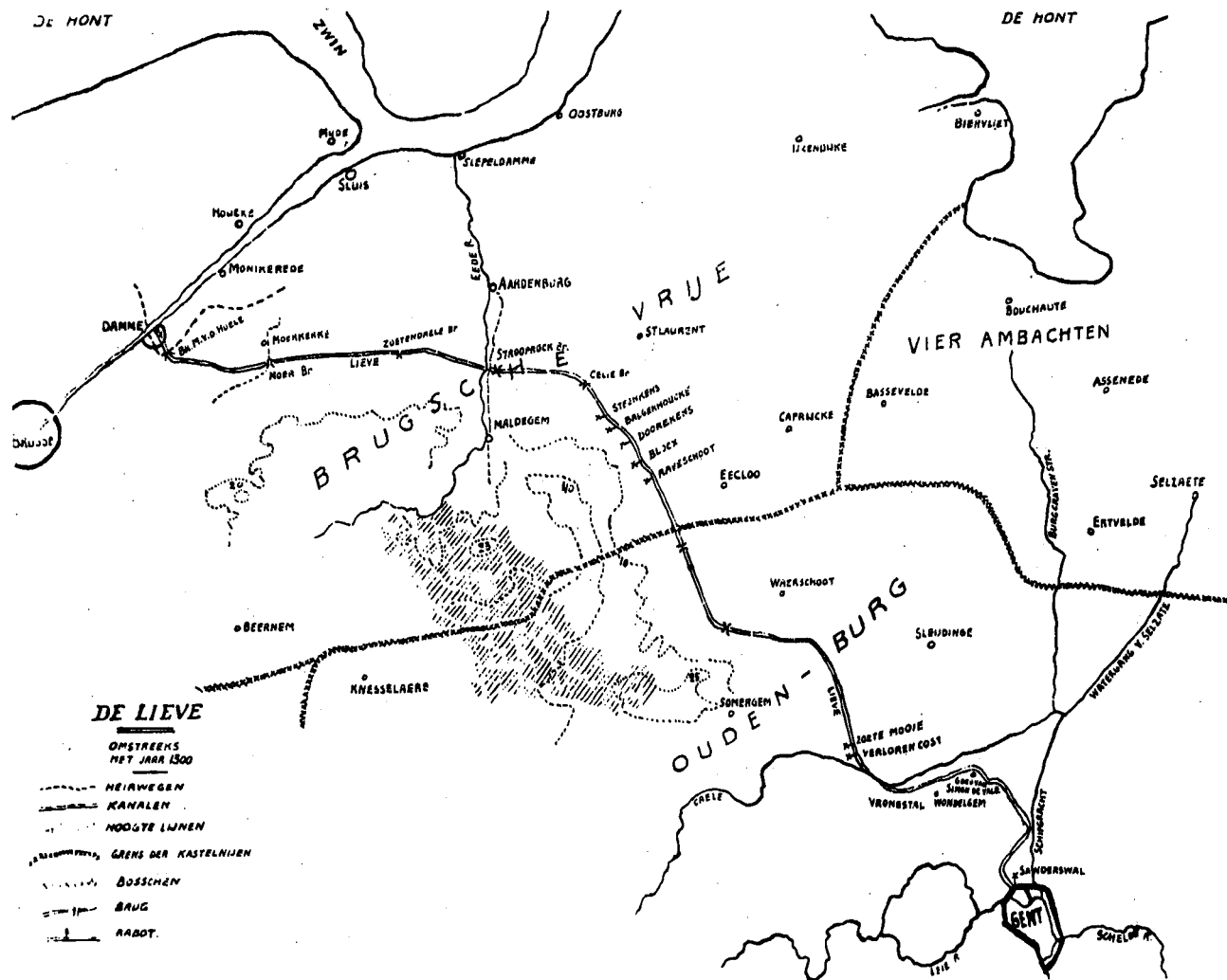
In het begin van de achttiende eeuw diende hij als kruitmagazijn en werd tweeën in 1860 bij de aanleg van de Begijnhoflaan.

DE LIEVE

Rabot is een Gentse uitdrukking voor "Rabat", naar het Franse woord "rabattre" = neerslaan, maar hier in betekenis van afzakken, nederlaten, dat in feite de echte naam is, dus sluis.

De Drie Torekens waren een rabot over de Lieve, nu op vele plaatsen onderbroken.

Om het water, aan de sluizen, op peil te houden, worden er balken ne-

Afb. 2. Uit het Bulletin der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde van Gent. 1929

dergelaten of opgetrokken, wat tot op heden nog gebeurt.

De Lieve was de eerste kunstmatige verbinding tussen Gent en de zee, hier het Zwin. De stad zocht een uitweg naar zee — langs Antwerpen was de weg veel te lang — ingevolge de schitterende economische toestand te Gent in die tijd.

De lakennijverheid was op haar hoogtepunt, maar de arbeiders in die tak hadden daar niets aan; het geld en de welvaart gingen in handen van de “drapiers” lakenhandelaars, die hun werklui aan een zeer pover loon te werk stelden en het bestuur der stad — naar hun willekeur — met nog andere rijkelui “viri hereditarii” of erfachtige lieden, in handen hadden. Zie daarover : “de Negenendertig te Gent”, waarvan ik een korte verhandeling schreef.

Eerst werd gedacht het kanaal te graven van Gent, langs Aardenburg, naar Slepeldamme aan het Zwin. Alles was daartoe in kannen en kruiken. Maar plots, zonder dat Gent daar iemand over verwittigde, werd in 1262 van die baan afgeweken en ging het naar Damme toe, meer land inwaarts aan het Zwin.

Het kanaal werd gegraven tussen 1251-1269. Er waren negen rabotten op de vaart en vijf bruggen, die op zijn ganse lengte eigendom en grondgebied was van Gent; ook de oevers, soms tot op een afstand van tweehonderd meter, waren dit.

Te Damme was de sluiswachter een poorter van Gent.

De vaart was enkel geschikt voor binnenschepen. De breedte verschilde tussen vijf à negen meter en de scheepjes mochten niet langer zijn dan vijf tot zeven meter, met een breedte van circa 2.30 m en een diepgang van ongeveer één meter.

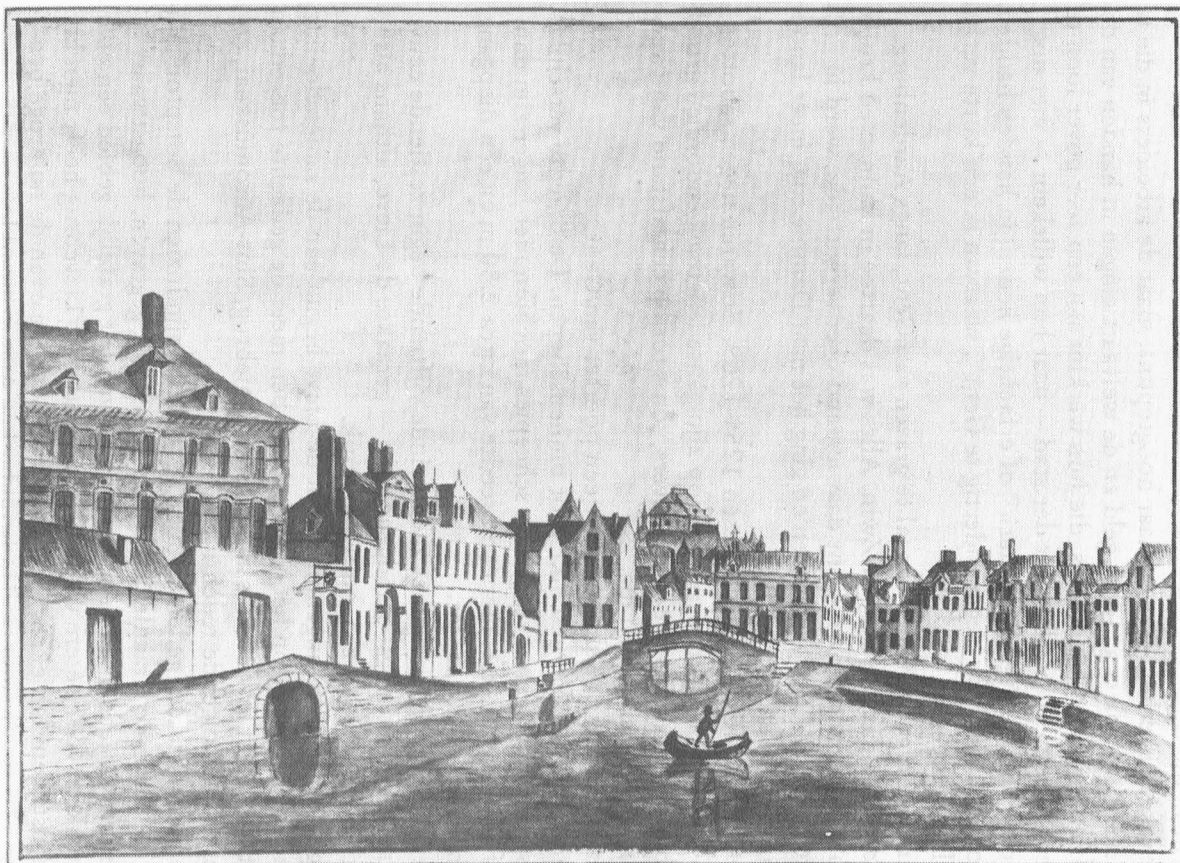
Met de verzanding van het Zwin, einde vijftiende begin zestiende eeuw — Sluis heeft het langst standgehouden — geraakte de Lieve, althans als verbinding met de zee, buiten gebruik.

Algemeen wordt aangenomen dat de Lieve begint aan de samenvloeiing met de Leie, recht op het Vleeshuis. Ik ben meer de gedachte toegedaan dat het begin te vinden is aan de Academiebrug, Sint-Antonijskaai, en wel om de volgende reden :

De Plotersgracht, gedempt in 1870, is naar mijn inzien de oorspronkelijke Leie, aan de Kraanlei is het een doorsteek, gegraven, hoogstwaarschijnlijk, reeds in de tiende eeuw, om van het grafelijk gebied een eiland te maken, voor betere verdediging. Voorbij de Lievebrug heeft men het Augustijnenvaardeken, een tak van de Leie, waarvan de nu droge bedding met voute, nog te zien is onder het Augustijnenklooster.

Een opening in de kaaimuur, een gewelf aan de Augustijnenskaai toont aan tot waar het vaardeken liep en ik denk dat we daar het begin van de Lieve mogen situeren.

Als bijlage vermelden we de tonnemaat en afmetingen van de binnensche-

Afb. 3. Rechts : Lievebassin in 1823, een 10-tal jaren vóór de demping. Links vooraan : Het Augustijnenvaardeke. (Foto Stadsarchief)

pen die de Schelde, Leie, Durme en andere wateren in Vlaanderen en tot diep in Duitsland, Nederland en minder Frankrijk in de Middeleeuwen bevoeren, zelfs tot aan het einde van de Moderne Tijden, die we lokaliseren tussen 1492-einde van de Middeleeuwen, ontdekking van Amerika door Columbus, er zijn geschiedschrijvers die een vroegere, zelfs veel vroegere datum vooropstellen-en 1789-begin van de Franse Revolutie. Wat erna komt, tot op heden, worden de Hedendaagse Tijden genaamd. De pleiten waren lange en platte boten, die 55 à 60 tonnen goederen konden laden. Ze voerden op Leie en Schelde, en waren de grootsten. De Durmeschepen bevoerden de Durme en Sassevaart, ze hadden een laadvermogen van 20 tonnen en een lengte van circa 19 meter op een breedte van 2 1/2 meter.

Verder waren er nog kleinere schepen : de "coghe" grote en kleine, breed maar kort; de "scoude" of schuit, een klein schip met weinig diepgang; de "ertveldere" een klein schip dat ook de Lieve kon bevaren; de "seye" ook een platte schuit voor de Lieve en de "platte deene" een groter schip bestemd voor het vervoer van granen, peulgewassen, enz. Gedurende de tweede helft van de vijftiende en de zestiende eeuw hadden onze stadsmagistraten bijna geen interesse meer voor de Lieve, het kanaal gaat zijn ondergang tegemoet. Dit was een voldongen feit in de achttiende eeuw, gans buiten gebruik. In de veertiende eeuw was het nog "t scoenste juweel dat de stede heeft".

In 1613 werd een aanvang gemaakt met het graven van de Brugse vaart — de eerste naam daarvan was "Zuidleye" —, een deel der Lieve ging daaraan verloren. Te Wondelgem, om naar Damme te varen, diende een omweg te worden gemaakt. In 1615 werden de spui en het sashuis te Damme afgebroken.

In 1968 werden de grondvesten daarvan blootgelegd, even buiten de stadsomheining van Damme, in een weide iets voorbij het huidige museum van Maerlant en er wordt, wanneer er geld is, verder gegraven om nog iets meer van het kanaal te vinden.

In 1666 begon men met grote werken uit te voeren aan de Lieve, niet voor die vaart, maar wel ten voordele voor het verkeer tussen Gent en Brugge.

De Sassevaart, ook genaamd "de Nijeuvaert", waaraan in 1547, met de bijzondere toelating — privilege — van Keizer Karel, een aanvang werd gemaakt, was een groot mededinger van de Lieve.

De Sassevaart liep van Gent naar Sas-van Gent en verder door de Braakman, voorbij Biervliet, de Dullaert in de Hont of Westerschelde.

Bij het graven van het afwateringskanaal van Schipdonk tussen 1846-1851 werd de Lieve daartoe gebruikt, voor een lang deel, vanaf een plaats, iets ten noorden van Gent, genaamd Beke, tot aan Middelburg, om dan verder, evenwijdig met het Leopoldskanaal, naar zee te lopen.

In 1827 werd de Sassevaart gebruikt als bedding voor het kanaal van Terneuzen.

BIBLIOGRAFIE

- Bulletin der Mij voor Geschied- en Oudheidkunde te Gent – 1929.
- Ontdek Damme – Praktische Gids.
- J. J. Steyaert : Volledige beschrijving van Gent, 1857.
- Maurice Heins : Gand, sa Vie et ses Institutions, Tome II 1916-1920.
- Diorama Militaire, Exposition Universelle et Internationale de Gand, 1913.

Alfons DE BUCK

OPROEP AAN ONZE LEZERS

Om te kunnen voldoen aan de talrijke vragen naar oude nummers van ons tijdschrift "Ghendtsche Tydinghen", doen wij beroep op uw medewerking om afstand te doen van nummers of jaargangen die niet meer worden gebruikt.

Een overeen te komen vergoeding voor deze vriendendienst kan desnoods overwogen worden.

De inlevering gebeurt op het Documentatiecentrum (Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis nr. 46, Sint-Amandsberg), alle zondagen van 10 tot 12 u.

Het D.C. is gesloten op feestdagen en in de maanden juli en augustus. Wij danken u vooraf voor uw geste.

De bibliothecaresse,
Mevr. Van Geluwe-Eggermont A.

VRAAG EN ANTWOORD

Vraag van de Heer A. Velleman :

Met zo links en rechts te grabbelen en te snuffelen is er mij nu iets opgevallen, nl. de naamverandering van Winkel.

Het is niet mijn bedoeling om hier al de schrijfwijzen aan te halen die er gekomen zijn door spellingswijzigingen, maar om te weten wanneer de naamverandering heeft plaats gehad :

Wynckele-Sinte Kruys of modern Winkel St. Kruis; naar : Sinte-Kruys-Wynckele of het huidige St. Kruis Winkel.

Zou u mij wijzer kunnen maken over het waarom, hoe en WANNEER van die naamomkering ?

Zelf ben ik reeds aan het vissen geweest doch tot nog toe heb ik altijd bot gevangen.

Wie kan dat nu eens uit de doeken doen ?

Vraag van de Heer H. Collumbien :

In de tijd dat de straatnamen te Gent nog tweetalig waren heette de Walpoortbrug : le Pont Madou en de Walpoortstraat : rue du Pont Madou.

Kan een van onze lezers ons vertellen naar welke Madou deze straat en brug genoemd werden ?

Ze zijn zeker niet genoemd naar de schilder en een van onze beste steen-

drukkers Jean-Baptiste Madou (de schoonbroer van Adolphe Quetelet), want hij werd geboren in 1796 en deze benaming werd door de Fransen ingevoerd in 1812.

Vraag van de Heer E. Levis :

Wie kan meer inlichtingen bezorgen omtrent dit zilveren kenteken ? (h : 4,5 cm, b : 3,5 cm)

De klimmende zilveren leeuw op veld van sabel (zwart), getongd, gekroond (3 fleurons) en genageld, het lint met kruis om de hals en de onderstaande "G" wijzen ontegensprekelijk in de richting van Gent. De leuze op de banderol : "In U zelve heb vertrouwen" is mij onbekend.

Aan de achterzijde van het kenteken bevinden zich twee oogjes, zoals bij militaire kentekens, om deze op een hoofddeksel, een kraag, een schouderband of lederen ondergrond te bevestigen. Elke rondvraag en opzoeking leverde tot hiertoe niets op. Gedacht werd aan een militaire gilde, politie, burgerwacht, ... ?

Antwoord van de Heer A. Velleman op de vraag van de Heer H. Collumbien (Gh. Tyd. 1984 – Nr. 2 – p. 138) :

In dit verband wil ik verwijzen naar het boek van Noël Kerckhaert 'Oude Vlaamse Huisnamen' – Deel 3 – p. 135 :

LAPPERSFORT :

Dit toponiem was heel wat meer verspreid in West-Vlaanderen. Zie onder meer De Flou, dl. 8. Volgens dezelfde auteur was het 'Lappersfort' in 1580 een versterking te Sint-Michiels bij Brugge.

Het lag ook aan de basis van het volksrijmpje :

'In 't Lappersfort is er geen drank te kort.'

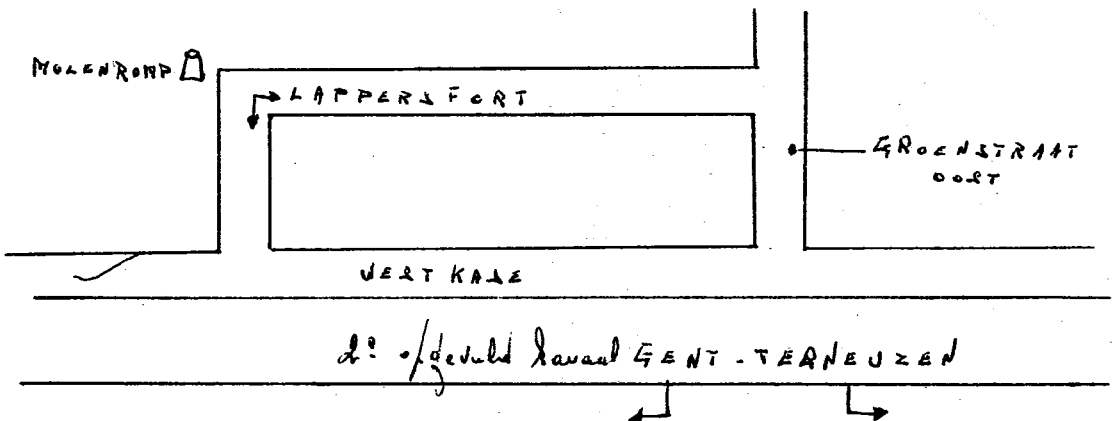
Vandaar wellicht dat het ingang vond als herbergtoponiem (De Flou, dl. 9, kol. 299).

In de gemeente ZELZATE bestaat er een wijk 'Het Lappersfort', gelegen aan de Westkade van het opgevlude 2e. kanaal Gent-Terneuzen, en een haak vormend met de Groenstraat.

Tot ongeveer ± 30 jaar terug was de stenen korenwindmolen nog in gebruik en eigendom van de familie D'Hooge. Momenteel bestaat uitsluitend nog de stenen romp.

Gedurende de 80-jarige oorlog (1568-1648) werd er, ter verdediging van Sas van Gent, Axel en Hulst, een fortengordel aangelegd. Er waren in feite 4 linies :

- a) Oost-West : St. Anthonis (St. Antonius), St. Pieter, St. Marie, St. Steeven (St. Steven), St. Bernaertdt (St. Bernard), St. Eloy, St. Franciscus, St. Ian (St. Jan), St. Marcus en zoverder naar Hulst;

- b) Noord-Zuid : St. Joseph, St. Geleyn (St. Gelein), St. Katrijn, Fort Moerspuy (Moerspui), Frangipani, Kyzershoek, draaide dan van Moerbeke-Waas langs Wachtebeke...
- c) West-Oost : Terwest, Miserie, Mendonck, naar Roodenhuyze – van zeer grote strategische waarde, daar het lag aan de samenvloeiing van de Sasse- en de Moervaart;
- d) Zuid-Noord : van Roodenhuyze, Terdonck, St. Angel, Santfort (Zandfort-Rieme), Royfort, Lappersfort terug tot het laatste fort, en het grootste, van Zelzate, nl. St. Anthonis.

Deze forten waren geen stenen gebouwen met kantelen en ophaalbruggen, doch stevige aarden aanwallingen – al of niet versterkt met boomstammen – opgetrokken in vier-, vijf- of zeshoekige vorm, waarbinnen het kampement van het leger gevestigd was en van waaruit men de vijand kon bestrijken.

Vraag van de Heer A. Despretz :

Op 12 april 1940 gaf de beeldhouwer Jules Van Biesbroeck Jr. aan de toenmalige conservator van het Schoolmuseum Michel Thiery twaalf beelden in depot, waaronder één brons “La Famine” en elf gipsen : “Eros”, “Adam en Eva”, “Philosoof”, een stèle “Nu eerst rust hij”, de drie zijden van zijn tweede grafmonument-ontwerp voor Edmond Van Beveren “Aan onze doden”, het monument Hubin, de buste van Fauconnier, van Wannyn en van Dr. Van Cauwenberghe. Acht jaar later ontving de Heer Piette, opvolger van M. Thiery, nog eens vier plaasteren beelden : een buste van een Vlaamse arbeider, de kop van Anseele (op meer dan natuurlijke grootte), de kop van Van Beveren en een buste van Anseele. Thans is in het Berouw alleen nog de bronzen groep “La Famine” terug te vinden. Wie herinnert zich nog de veertien plaasters ? Waar bevonden ze zich ? Wanneer verdwenen ze en waarheen ?

LEZERS SCHRIJVEN ONS

Mevrouw H. Vermeire die in ons Nr. 2 – 1984 een vraag stelde over de “Waterweeke” schrijft ons :

“Ik ben reeds een paar jaar lid, waarom ben ik plots een mijnheer ?”

Ja, beste Mevrouw, zo’n geslachtstransformatie is voor de persoon in kwestie altijd een beetje irriterend. Het is niet de eerste keer dat zo iets gebeurt, maar wij doen het echt niet met opzet. De verklaring : op onze adressenlijst staat natuurlijk duidelijk vermeld of het een heer of een dame betreft. Persoonlijk kennen wij tal van onze leden, maar natuurlijk – en op verre na – niet allemaal. Als er dan op de redactie een brief binnenkomt van H. Vermeire gebeurt de betreunde transformatie. Had-den wij op dit ogenblik geweten dat H stond voor Henriette, dan was dit natuurlijk niet gebeurd. Wij maken van deze gelegenheid gebruik om een oproep te richten aan alle dames die ons schrijven : Wilt u a.u.b. voor uw naam het woord “Mevrouw” plaatsen ? Tenware de voornaam voluit geschreven wordt.

Mevrouw Vermeire gaat verder en schrijft : “In de tekst staat een fout !!! Hewde veur jaren lange *goed*. U schrijft *spoed*.” 100 % gelijk Mevrouw Vermeire : onze excuses. Hoogst irriterend, wij begrijpen nog altijd niet goed hoe zo iets kon ontsnappen aan het, in principe, waakzaam oog van de corrector. Maar ja, correcties gebeuren altijd een beetje onder de druk van de tijdnood, een fractie van een seconde gemis aan concentratie... en ’t is gebeurd. Wij zullen proberen dat het niet meer gebeurt. Tenslotte schrijft Mevrouw Vermeire : “Hélène schreef slecht, dat weten we als u naar het origineel kijkt ! Het afschrift dat ik u zond was origineel met fouten en alles eraan ! Waarom dit niet afgedrukt ?”

De reden : wij wisten helemaal niet dat dit een fotocopie was van het origineel geschreven door Hélène Maréchal en wij meenden dat het voor onze lezers duidelijker zou zijn indien wij schreven : “Die zoe’k de nekke wille breeke” in plaats van “Die zoek den neke wile breeke.”

VORIGE JAARGANGEN VAN GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

Nog verkrijgbaar tot uitputting van de voorraad :

Jaargang 1973 nrs 11-12

1976 nrs 2-3-4-5-6

1977 nrs 2-3-4-5-6 + volledige jaargang

1979 nrs 1-2-3-4-5 + id.

1981 nrs 1-3-4-5-6 + id.

1982 nrs 2-3-4-5-6 + id.

1982 Register op de jaargangen 1 tot 10 (speciaal nr.)

Prijs per afzonderlijk nr. 50 fr.

Prijs per volledige jaargang 250 fr.

Gentse stadstrams en -bussen (Lode Hoste)

Prijs per boek 250 fr. (lid) – 350 fr. (niet lid) + port 30 fr.

Tijdschrift en boek kunnen afgehaald worden elke zondag, van 10/12 u., in het Documentatiecentrum, behalve in juli en augustus en op wettelijke feestdagen.

Portkosten bij betaling op postrekening :

1 of 2 nrs 13 fr.

3 of 4 nrs 26 fr.

vanaf 5 nrs 40 fr.

Volgende heruitgaven zijn nog verkrijgbaar :

– Plattegrond Gent 1641 uit 'Flandria illustrata'

1e uitgave door Hondius 100 fr.

– Plattegrond Gent 1796 door Goethals

identiek aan origineel 100 fr.

Plattegronden worden niet opgestuurd, maar afgehaald in het Documentatiecentrum.

De Bibliothecaresse,
VAN GELUWE-EGGERMONT A.

AANVULLENDE LEDENLIJST

2143. Meire F. Burgemeester J. Cardonstraat 27 9120 Destelbergen
2144. Lenaerts J. Gaverstraat 17 9210 Destelbergen (Heusden)
2145. Van Egten M. Maaltemeers 65 9710 Gent (Zwijnaarde)
2146. Anthonis P. Edward Pijnaertkaai 78 9000 Gent
2147. Snauwaert H. Tussen Heerwegen 24 9910 Gent (Mariakerke)
2148. Mej. Van de Castele G. Coupure Rechts 594 9000 Gent
2149. Schaubroeck M. Charles de Kerchovelaan 93 9000 Gent
2150. Vereecken Fr. Sijssespark 3 9720 De Pinte
2151. De Witte G. Hofstraat 253 9000 Gent
2152. Fortie L. Zandekensstraat 13 9910 Gent (Mariakerke)
2153. Mertens F. Raf Verhaeststraat 71 9219 Gent (Gentbrugge)
2154. De Vylder Th. Leegstraat 131 9060 Zelzate
2155. Vervaet N. Hubert Frère-Orbanlaan 200 9000 Gent
2156. Spitaels R. Elf Julistraat 4 9000 Gent
2157. Mw Van Impe L. Uitvangstraat 3 9030 Gent (Wondelgem)
2158. Steyaert M. Gasklokstraat 28 9000 Gent
2159. Mw Robellart Antwerpsesteenweg 921 9040 Gent (Oostakker)
2160. Wylleman P. Poelstraat 64 9220 Merelbeke
2161. Mej. Van Durme N. Beukenlaan 95 9820 Gent (Sint-Denijs-Westrem)
2162. Alyn D. Bellemstraat 49 9880 Aalter
2163. Mc Hugh G. Rijsenbergstraat 330 9000 Gent
2164. Mw Waerebeke R. Sint-Jacobsnieuwstraat 90 9000 Gent
2165. De Bruyn J.-P. Orchideestraat 51 9040 Gent (Oostakker)
2166. Simon F. Kerkstraat 49 9219 Gent (Gentbrugge)
2167. Coppens J. Antwerpsesteenweg 530 9110 Gent (Sint-Amandsberg)
2168. Mariën P. Tentoonstellingslaan 109 9000 Gent
2169. Vyncke Antwerpsesteenweg 702 9110 Gent (Sint-Amandsberg)
2170. De Brauwer G. Sint-Jacobsnieuwstraat 34 9000 Gent
2171. Van Kerkhove R. Jozef Buyssestraat 9A 9200 Wetteren
2172. Dumarey J. Tuinwijklaan 17 9000 Gent
2173. Mw Van Durme B. Afsneekouter 26 9821 Gent (Afsnee)
2174. Rowan R. Franklin Rooseveltlaan 63 9000 Gent
2175. Mej. De Koninck Y. Jubileumlaan 101 9000 Gent
2176. Meyns R. Klossestraat 71 9720 De Pinte
2177. Mw De Backer L. Rijsenbergstraat 390 9000 Gent
2178. Molema J. Pinksterbloemstraat 22 9910 Gent (Mariakerke)
2179. Mw Vanryckeghem M. Jan Van Aelbroeckstraat 101 9219 Gent (Gentbrugge)
2180. Roaen M. Spookhofstraat 4 9220 Merelbeke